

عشق آنفابست

یازار: محمد حسین سعید عصر

عشق آلفا بئتی

محمد حسین سعید عصر

کیتابین آدی: عشق آفتابتى
یازار: م. ح. سعید عصر
ناشر: م. ح. سعید عصر - ۲۲۲۳۱۳۱ (۰۴۴۱)
قطع: رقعي
بیرینجى چاپ: ۱۳۸۵ چاپ افسىت اوچاقىيان
قيمت: ۸۰۰ تومن

شابك: ۹۶۴-۰۶-۸۷۰۶-۵

ISBN: 964-06-8706-5

چاپ حققى يازارا عايد دير.

ایچیندە کیلر

۵	اون سؤز.....
۸	عشق نه دئمک دیر؟.....
۱۲	عشقین مادى و معناوى بئولوملىرى.....
۱۶	مادى عشق.....
۱۸	كاميل عشقلاردن نئچە نمونه.....
۱۸	۱- ليلي ايله مجنون.....
۲۱	۲- اصلى ايله كرم.....
۲۴	۳- تريستان ايله ايزوت.....
۲۹	ناقص عشقلاردن نئچە نمونه.....
۲۹	۱- يوسف ايله زليخا.....
۳۱	۲- صنغان شيخى (شيخ صنغان).....
۳۲	۳- فرهاد ايله شيرين.....
۳۳	۴- دلى دومرولى.....
۳۸	معناوى ناقص عشقلاردن بىر نمونه.....
۳۸	گالىلە.....

٤٢	معناوی کامیل عشقىردن نمونه‌لر
٤٢	ُسرطاط، عدالت عاشيقى
٤٦	زاندارك استقلال عاشيقى
٥١	عيسى آلاه عاشيقى
٥٧	بیرینجى عاشق كىمدىر؟
٥٨	نسىمى بيرينجي عاشيق
٦٥	بیرینجى عاشقين نهضت فلسفة‌سى
٦٦	نسىمى نىن شعره باغلى مهارتلىرى
٦٩	نسىمى؛ آزادلىق اسطوره‌سى

اون سؤز

بیرینجى شعر كيتايم «من عاشقم حياتما»، مين اوچىوز هشتاد ايكينجى
ايلدە چاپ اولدو. «قانيمدادир سئودا»، كتابىما اون سؤز يازماق ايسته بيرديم.
ايکى كيتاين آدى عشقه باغلى اولدوغونا گۈرە هابىلە بىر نېچە دوستومون
سورقولارينا جواب وئرمك اوچون اشارە ائتدىكىمىز كيتاين اون سؤزوندە
عشقىن كلمەسىنى و مفهومونو آچىقلاماق اوچون چالىشماق مجبورىتىنده
قالدىم، آنجاق عشق دوشونجەسىنин انتهاسىز اولدوغونا گۈرە عشق سؤزو
اون سؤزدە سىغمادى^۱، يازدىقجا قول قاناد آچدى، نهايىدە بو حاضرلانميس
كتاب وجودا گلدى. هر يازىچى، هر عاشيق، هر عاريف اينسان ادعا ائتسە
كى قادىردىر عشقى آچىقلابىپ، اونو اولدوغو كىمى گۈستەر بىلر، بونا بنزركى
ادعا ايلىيە تمام دنizلىرين سوپيون اىچمه يە قادىردىر. هر كىمسە اوز
دوشونجەسى قدرى عشقدن سؤز آچا بىلر، منيم دە ادعام بو ايشدە تكجه
چالىشماقدىر.

بو آرادا، نېچە عاشيق عاريفلرىن و تانىنمىش انسانلارين عشقه عايداولان
سۇزلىينه ايشارە ائتمەيىمى يېرىلى بىلirm. حسن بصرى، مالك دينار، شفique

^۱ بىزلىشىمدى

بلخى، رابعه بنت كعب ايله بيرليكده مجلس قوروب، عشقدن سؤز
آچميشيدىلار:

حسن بصرى، عاشيق ايله معشوق رابطه سيندە بئله سوپىلدى:
هئچ معشوقو طرفىندن گلن عذابلاردا دوزوملو او لمایان عاشيق، عشقىندە
صادق او لا يلىمز.

مالک: معشوقو طرفىندن گلن عذابلارдан لذت آپارابىلمەين عاشيق، عشقىندە
صادق او لا يلىمز.

شفيق: معشوقوندان گلن عذابلارا شكر ائتمەين عاشيق، عشقىندە صادق
او لا يلىمز.

و نهايىتىدە رابعه دئدى: معشوقوندان گلن بلالرى حس ائدهن عاشيق، عشقىندە
صادق او لا يلىمز.

رولان بارت: عشقىن تكجه نشانەلرىن گۈرە بىلدىيم، آنلايا بىلمسەدىم عشق
نەدىر. هر كىس منه عشقى تعريف ائده بىلسە او نا مەن دار او لارام.
ناپلشون: عشق دوشمانىن توپلارىندان ياغان او دلاردان خطرلى دىر.
حلاجىن اعدام گونو بىر عشقە دالمىش^۱ عاشيق سوروشدو:
عشق نە دئمك دىر؟

^۱ عشقە جوموش

حلاج دئدى: عشقى بوگون، صاباح، بيرده بوروسوگون گۇرە جىكىن.
 همان گون ال آياغين كىسىب اعدام ائتدى لر،
 صاباھى گون جنازه سىن ياندىرىپ كول ائله يىپ،
 بوروسوگون، كوللىرىن يئله وئر دىلر.

عشق نه دائمک دیر؟

عشقین معناسین دوشونمک اوچون اونون سؤزلوک معناسینی دوشونمک بیرینجی شرط دیر. بوسورقوبا آیدین جواب و ترمگه خاطر عشقین آنلامی نی بیر تجه مختلف ديلده آنلاماق مجبوريتىinde ييک. آذربایجان ديليندە سئودا کلمهسى آزجا عشق مفهومونا ياخين اولاراق دلى جه سئومك دوشونجهسينى آنلادير. فارسى ديليندە «دوست داشتن» عشقين گئنيش معناسينا عايد بير مفهوم اولماياراق عشق کلمهسى نين يشرينده ايشلهنىر، انگلissى ديليندە «Love» کلمهسى نُرمال سئومك معناسينا دير هر جور سئومك مفهومون بو کلمه ادا اندير، يعني «سئومەلى» ايستر بير ساده جه آدام يا ايستر مقدس بير سئومەلى اولا، همان کلمه دن استفاده ائتمە لى ييک. فرانسه و آلمان ديللریندە ده سئومك مفهومو انگلissى ديليندەن بير اوقدار دئيشيشىكلى، دگيل. آما عشق کلمهسى عرب جه دير و «عشقە» دەن آلينميش بير کلمه دير، عشقە بير بىتگى دير کى آذربایجان ديليندە اونا سارماشىق دئيلير. سارماشىق اوزونو سئودىگى بىتگى نين جانينا دولايarkan اوز جانىندان چىخان تىكانلارى او بىتگى نين جانينا سانجىب و ايکى بىتگى بير بيرينه ائله باغانلارلاركى هئچ بير شى اونلارى بير بير دهن آيرا بىلمز. دېقت اتسىك

هئچ بىر كلمه، محبتى، ايستىگى «عشق» كلمه سى درينلىكىنده -
كىنىشلىكىنده اىفاده ائدە بىلەم بىب.

عشقىن سۆزلىك معناسىندان بىلە استنباط اولوركى عشق او قىدر بىر پتانسىلى
ايکى عاشيقىن اورتاسىندان ايکى جە ليك لرى گوتوروب و اونلارى بىرلىك
ظرفىنە يۇنلدىن بىر جذبە دىر، بو كىتابدا چالىشىرام عشقىن يا همان پتانسىلى
جذبە يا چكىمین نقشىنى تمام وارلىقى احاطە ئىدىن ذرهلرده اثبات ائدم و
ذرەدىن تو تىدو كەشكىشانلارادىك وارلىق دونياسى نىن، «عشق دونياسى»
اولدوغۇنو گوسترم. عشق اولماسا وارلىق يوخدور، وارلىق دا اولماسا عشق
معناسىز دىر. قضىيە ظاهردە شاعرانە نظرە گىلسەدە اذىام بودور بىو معنانى
حساب بىلەم^۱ كىمى "بىر - بىر ايلە ايکى اولار" آيدىنلىغىندا اثبات ائدم
يئرلى بىلەم بىو مېھنى ذرەدىن باشلىيام.

ان كىچىك ذرە مىز اتم اولا بىلسە، اونون اىچىنده كى گۈزە گۈرۈشىمۇن اجزا
الكترون لا پروتون آدلى جىذبەلى «دنه» لر (عاشىقلار) هر ثانىيىدە اوچ يوز مىن
كىلومتر سرعتىلە بىر بىرىنин باشىينا دولانىمادا ديرلار، يعنى اتم ذرە سىنىن
وارلىقى او اجزانىن بىر بىرىنە قوووشما جذبە سىندىن عايدىدەر.

منجه^۱ اگر او جذبه يېرىنه عشق كلمه سينى يوخارى دا كى تعريفه گؤرە
گتىرسك داها آرتىق اوپيارلى دير.

ايشاره ائتدىيگىمiz ذره لرىن جذبه لرىندىن عشق وجودا گلىر. جىسلملىرىن
بىر بىرىنە قوووشماسىندان بئيوک جىسلمىر و ها بئله بئيوک جىسلملىرىن
يېغىنالىقىندان يېر كورە سى آدلانان بىر عشقە بورونموش، تاييلir دىتىيگىمiz
جىسلمىر اونون اتگىنده اوز ياشام لارينا دوام وئريلر، يېر كورە سى ده بىر
عقلى حىرتلىدىرىن جذبه ايلە اوزو كىمى عشقە بورونموشلىرىن جرگە سىنندە
گونش منظومە سى آدلانان بىر جذبه لى نىن (عاشىقىن) اتگىنده ياشايىر و
هابئله بىر منظومە باشقۇ منظومە لرلە ايج اىچە اوز سئويىلىلى حىاتلارىن بىر
سونسوز سونون اتگىنده ياشادىرلار و او سونسوز سون كى تام وارلارىن
وارلىقلارىنى اوز قوجاقىندا ياشادىر، تام جذبه، تام چكىم و تام عشق دير —
هر كيمىسى كمالى قىدرى آنلايىار عشقى.

ذرهنин وجودوندا كى عشقى اثبات ائتدىيگىمiz اعتبارى ايلە، بىرداش،
گؤرە رەنتى و نهايىتىدە بىر حيوان دا عاشيق دير، و اونون عشقى مخالف
جنسىينى سئويب و سئوישىمە سىنندە غرize آدلانمىش بىر عمل ده آيدىن
گۈرۈشور، بىر منطق ايلە اينسانىن دا اوز مخالف جنسىينە اولدوغو جذبه، ذاتاً

^۱ مىنە ئظرىمە

عشق سایلیر.

بئیوک فلسفه بیلن، ان بئیوک عاریف و عاشیق اینسان، روملو جلال الدین مولوی بو معنای ایضاً حلاندیرارکن بو عشقی اینسانلا آلاهین اورتاسیندا بیر مقدس رابطه بیلیر^۱ آما تأسفلله بیزیم یاشادیغیمیز جامعه ده بو عشقین آچیقلاندیرماسی و اوно آیدین آشکار اورتايا قویماسی بیر پارا ایناملارا خاطیر مذموم سایلیر و هر اینسان او عشقی تام حوجیره^۲ لری ایله حسن ائدرکن یشنده ده اونون گیزلتنه یه چالیشیر.

تامام عشقلى مقدس بیلیرکن اونلاری آرتیق دوشونمک اوچون، مادی و معناوی بؤلوملرده برسليک انديريک. منجه مادی و معناوی بؤلوم اساساً دوز بؤلوم دئيل اونا گؤره کي بو دونيادا ایکي جه ليکلر اوزرى بيرليک بهانه سى ديرلر. يعني بو دونيانين نهايىتى بيرليک دير، بو اساسدا، اوزگو^۳ پارادوكس لار تكجه باخיש شىبه لريندن آسيلى دير، بخشى ايسته ميرم فلسفى بحث ائدهم آما لازم بيليرم دئميش اولام کي بو وارليق دونياسى نين تام بیر واحد يېغىناتق (مجموعه) اولدوغونو عين حالدا تضادلار و

^۱ دليل عشق حقيقي است عشقهای مجازی -

عقبت ما را سوی حق رهبر است.

عشق را گر زين سرو گر زان سر است

^۲ حوجیره: سلول

^۳ ظاهري

ئىچە ليكلرین بىزىم آيرى باخىشلارىمىزدان تۈرندىيگىنى وورغولايام.

عشقين مادى و معناوى بؤلۈملىرى

عشقين مادى يا معناوى اولدوغو، عاشيق ايله سيخ باغلىلىقى وار، يعنى عاشيق مادى او لسا وجودونداكى عشق ده مادى او لار، عاشيق معناوى لشدىكجه وجودونداكى عشق ده معناوى لشر. بو اذعانى اثبات ائتمك اوچون ماده نىن تكميل لشىك سئيرىنى جماددان اىنسانا قىدر آچىقلاندىرما مجبورىتىنده يم، جمادىن وجودونداكى ذره لرده، عشق «قانون» صورتىنده تعبيه اولوب و حيوان لا جمادىن آراسىندا اولان واسطه نبات دير، نبات، جماددان آرتىق عشقدن فايдалانىب دير يعنى نباتين حيات فورماسى جمادا گئرە بورو شوق اولدو قجا اونون عشق فورماسى دا او نسبتله دىكىشىلر و ها بئله حيوان تكامل زنجيره سيندە نبات دان آرتىق تكاملولا صاحب اولوب و اونون وجودونداكى عشق، غريزە صورتىنده آيدىن آشكارا گۈرسەنير، عادى جه اىنسان حيوان دان آرتىق تكامل زنجيره سيندە كمىالدان فايidalanarكىن آديم آديم غريزەدن فاصلە آچاراق معناوى عشقلىر وجودوندا داها آرتىق معنا تاپىرلار و ها بئله ضيالي اىنسانلار تكامل گئيلرىنده ائلە او جالاردا قانادلانىرلار كى گاهدان عادى جه اىنسانلارдан چو خلو فاصلە آچىرلار.

عشقين مفهومون داها آرتىق آچيقلاماق اوچون يئرلى گۈزوروم «اليناسيون» مفهومىندان ياردىم آلام؛ اليناسيون Alienation، يېرىنجى يول هگل توسطى ايله اورتايما قويولدو. اليه كلمىسى ساده جە همان «جنّى» اولماق يا «ديوانه» اولماق دير، «جنّ» اسکى ايناملارا گۆره بىر گۆزە گۈزورۇشمىز موجوددور، ديوانه دە همان «ديو» كلمه سىنه نسبت وئريليمىش دير، «جنّى» بىر اينسان دير كى اوونون «من» يەن جنّ آليدىر و مجنون همان جنّى اولموش بىر اينسان دير . اليناسيون هگل دن سونرا بىر گىنىش مبحثە چىۋىرىلىپ و تمام بىليم لرده اۆزونە يېر آچدى و تمام بىليم لر اونو اينسانى تعادل دان چىخاردان بىر گۈزونتو^۱ بىلدىلر.

سوسيال بىليمى باخيمىندان "آلينه" اولموش بىر اينسان صنعت جامعه سىنده بىر پىج مهره يە تبديل اولوب و اۆز منلىگىنى صنعتىدە ايتىرييدىر، بورづوا بىر اينسان پول دا اليه اولوب تمام اينسانلىغىن عاطفە لرىن اوئودوب پولۇن دىگرىنى اينسانىن دىگرىنندن اوستون بىلىر. اليناسيون مفهومون منجە «غلامحسىن ساعدى» «گاوا» كىتابىندا داها گۆزل آيدىنلاشدىرىپ؛ مشهدى حسنىن اۆزونون و عائىلە سى نىن گىچىنە جىڭى بىر اۆكۈز باغلى دير، بو اۆكۈز الدن گىندىنده سونرا مشهدى حسن اۆزونو بىر اۆكۈز حسن

^۱ فتومن

ائدهرك، طۋوئله ده اۆكۈز يېرىننە ياتىر، اۆكۈز كىيى گۈزلىرىن بىرە لدىر، اۆكۈز كىيى سامان گۈشە بىر، اۆكۈز كىيى باغىریر، يعنى مشهدى حسنىن اينسانلىق "من"ى اۆكۈزە تبديل اولوب و بىلە ليكلە مشهدى حسن اۆكۈزدە "الىنه" اولور.

منجە عشق بىر تكمىل لشمىك و سئويملى الىنه اولماقدىر كى اينسانى تكامل داغلارىنин ان يوكسک زىروه لرىنە قانادلاندىرىر.

مادى عشق

اینسان، آنادان دوغولاندان بری بیرینجى عشقى موخاليف جنسينه بىلەنن
 بير جذبه كىمى اۆز وجودوندا داشى يىر. بو نظردن منطقى بىلدىم تام
 عشقلردن اوڭ بو عشقى آچىقلام، بو مادى عشق بىشىن حياتىندا او قدر
 اهمىتلى دير كى بو ساحه ده اتفاق دوشموش حادتهلر، بشرىتتىن ان بئيوىك
 جذبه لى و قالارغى ائرلەيندن ساييلىرلار و بو ائرلە كاميل مادى عشقلره
 شامل اوئور.

كاميل مادى عشقلر:

منجه دونيانىن ان بئيوىك آدليم عشقلەينين مطالعه سىيندهن بو نتيجه عايد
 اوولور كى عشقين مقدس قانونو اوچ دىگىشىلمۇ اصلە باغلى دير.
 عشقين بيرينجى اصلى: عاشيقين عشق يولوندا جان قوربان ائتمەسى دير،
 نسيمى جنابلارى دئميشكەن:

عاشيقين جانىلە اوينار دلبىرىن سىيمىن آلى

آى يالانچى عاشيق ابضم گىرمە جانىن قانىنه

جانىنى قوربان ائدهن دير يار اوچون گرچك^١ شهيد
صد هزاران رحمت اولسون اول شهيدىن قانينه
عشقىن ايكىنجى اصلى: عاشيقىن وصاله حسرت قالماسى دير.
عشقىن اوچونجو اصلى: عشقىن اىكى طرفلى اولماقى دير.

کامیل عشقلدن نئچه نمونه:

۱- لیلی ایله مجنون

عرب مولکوندە عامری لر قبیله سینه حاکیم بیر والی واریدى. والى دن بیس اوغول دونیایه گلدی. اوно او زامانین رسمي ایله بیر دایه يه تاپشیردى، دایه اوونون آدین «قیس» قویوب اوно بويما باشا چاتديرماق اوچون چالىشماغا باشладى. قیس اون ياشينا چاتان زامان آتاسى اونو داها آرتىق كمالات قازانماق اوچون مكتبه گۈندىرىدى. قبیله لرین بؤيووك باشلارينين اوشاقلاي، اوغلانلى، قىزلى او مكتبده اوئيرنجى^۱ ايدىلر. "لیلی" آدلى بىر قىز، قىسى گۈرجك اونا عاشيق اولدو، قىس ده هابىلە لیلی گونلو اولدو. ايکى عاشيق بىرلىكده مكتب درسىنى اوندوب عشق آلفابىتىنى اوخوماقا باشладىلار. قىس تىزلىكلە عشق مكتبىنى سونا يېتىريپ «مجنون» اولدو، مجنون باش گۇئىرۇوب داغا داشا اوز قويido. تكجه گىچەل خلوتىنده گىزلى جە شەرە گلىپ لیلی نىن ائوينىن آستاناسينا اوزون قویوب نئچە يول آستانانى اوپىندىن سونرا يېئنده داغ داشا قايىداردى، لیلی ده بو ايشدن خبرسىز دگىيلدى و اوز اىچەرى دردلارىنى مكتوب صورتىنده، شعر فورماسىندا يازىپ مجنون ايلە

پايلاشاردى.

مجنونون آتاسى اوغلونون دردیندن هر يئردن الى اوزولوب چاره سى كسىلركن مجنونو مكە يە آپارىب كعبه دن شفا آلماق مجبورىتىنده قالدى. كعبه ده قيسە تكليف ائتدى: اۋۇزونو عشق دردیندن قورتار و تانرى دان شفانى آل. قيسىللەنى تانرى درگاهينا قووزايىپ بىچىلدايما - بىچىلدايما يالواريردى، آتاسى مجنونا ياخىنلاشىپ قولاق وئردى. مجنون بىلە سۈئىلە بىردى:

يا رب بلاي عشق ايله قيل آشنا منى	بىردم بلاي عشقدەن ائتمە جدا منى
آز ائىلمە عنایتىنى اهل درددەن	يعنى كى چوخ بلارە قيل مبتلا منى
اولدوچجا بن گؤئورمە بلادن اراداتىم	بن اىسترم بلانى چون اىستر بلامنى
اوئيلە ضعيف قيل تىيمى فرقىتىنده كيم	وصلينە ممکن اولا يېتىرمك صىمامنى
آتاسى ايناندى كى اوغلونون عشق دردى درمان سىزدى و مكە سفرىندهن	آتاسى ايناندى كى اوغلونون عشق دردى درمان سىزدى و مكە سفرىندهن
قايداندان سونرا بىر او قەدەر چكمە دى كى مجنونون دردیندەن دونيادن	قايداندان سونرا بىر او قەدەر چكمە دى كى مجنونون دردیندەن دونيادن
گىتىدى.	

مجنونون "نوفل" آدلى بىر يولداشى وارىدى، نوفل نىچە يىول لىلى نىن آتاسينا سۆز گۈندىرىپ مجنونا ائلچى اولدو. لىلى نىن آتاسى مجنونون دەلى لىقىن عنوان ائديپ بو ايشە حاضر اولمادى. اىكى قىيلە آراسىندا ساواش

باشلاندی و نتجه دؤیوشده چو خلو آداملار قاتا بلشديلر.
 دؤیوشلردن سونرا ليلي نين آتاسى اجبار اوزره ليلي نى "ابن سلام" آدلى بير
 كىشى نين عقدينه چيخارتدى. ليلي ابن سلامى ايلك گئوره جك سؤيلەدى:
 بىلىرسن كى من مجنونون عاشيقى يم و منيم تكجه آديم سنينكى اولا بىلس.
 ابن سلام ناچار قبول ائتدى. ليلي او گوندەن برى ائسو آدلى داريسقال بىر
 زىنداندا گونو گوندەن آرتىق سىليردى و بىر او قدر چكمەدى ليلي دن بىر
 گۈلگە قىدەرى اثر قالدى، ليلي آياقدان دوشدو و بىر گون آتاسينا خبر
 وئردىلر كى ليلي عشق قوريانلىغى اولدو.

ليلى نين خبرى مجنونا چاتاركى "ليليم" "ليليم" دئىه-دئىه اوزونو
 ليلي نين توپراقى اوسته يېتىرىپ توپراقىن نتجه يول اوپىندەن سونرا دىزلىرى
 اوسته اوترووب و بوتون وار قوه سىلە ليلي نين آدین باغيردى. داغ-داش
 مجنونلا بىرلىكده ليلي سىسلە بىردى. مجنونون قibile سينه خبر آپاردىلار
 كى مجنون ليلي يە چاتدى و راحاتلاشدى، مجنونون قibile سى بىرلىكده
 ليلي- نين قىرى اوسته گلېب مجنونو زيارت ائدىندهن سونرا ليلي نين
 مزارىنى سول طرفدن آچىپ مجنونا اۆز اىستكلى سينين مزارى نين
 داخماسيندا يېر وئردىلر و بىللە لىكلە ايکى عاشيق بىر بىرىنە چاتىپ، عشقىن
 ان بئيوک اسطوره لريىندن بىرىسى بىرىتە يادگار قالدى.

۲- اصلی ايله كرم

اصفهان مولكونون بير سونسوز^۱ حاكيمى واريدى. حاكيمين ديوانخاناسىندا بير كشيش قوللوقچو خدمت ائديردى، او دا حاكيم كيمى سونسوز ايدى. حاكيمين قادينى ايله كشيشين قادينى بيرلىكده بير آلمآ آغاچى اكىب اونو بئجردىلر، او آلمآ آغاچى بير آلمآ گتىرىد. ايکى قادين آلمانى بئلوب يئينىن سونرا بوييلو^۲ اولدوقلارينى حس انتدىلر و اوشاقلارين بيرىسى اوغلان و بيرىسى قىز اولان صورتىدە، اونلارى بير بىرىنە و تەرە جىكلىرنە سۆز و تەردىلر. حاكيم بير اوغلان صاحابى اولدو - آدى "ميرزا احمد"، كشيشين بير قىزى اوaldo اونو "قرە خان" آدلاندىرىدىلار. كشيش بير پارا ايناملا라 گئورە ايستەميردى اوز قىزىنى حاكيمين اوغلۇنون عقدىنە چىخاردا. بير تدبیر قىلىپ ايکى ايلدهن سونرا قىزىن وفات انتدىگى نىن خبرىنى ياياراق، حاكيمە، «من بو شهرى ترك اىتمىك ايستە بىرم» سۈيىلەدى. بئله ليكلە كشيش بير آيرى شهردە ساكن اوaldo.

اون بئش ايلدن سونرا ميرزا احمد بير يوخۇ گۇرۇب و اوز مكتب يولداشى "صوفى" آدى بير كىشى ايله اووجۇ پالتارى گئىيپ اوولاقلار دالىجا بىر

^۱ اوشاقي اولمايان

^۲ باردار

آیرى شهرلره اوز قويدو. بو سفرده بىر گؤزل قىز ايله گئروشوب اوز آرارىندا بىر پارا صحبت لر گئچندەن سونرا بىر بىرلىرىنه عاشق اولوب اوغلان قىزى «اصلى» و قىز اوغلانى «كرم» چاغىردى.

كرمین آناسى بو ماجرادن خبردار اولوب قىزا اتلچى گئندردى و او قىزىن همان كشيش قىزى (قره خان) اولدوغو اوزه چىخدى. كشيش خاندان نتجە هفتە مهلت ايستە دى و او مولىكىن قاچماق مجبورىتىنە قالدى، كرم صوفى ايله بىرلىكىدە اصلى نىن دالىجا يولا دوشوب بىر ايله ياخىن قىرخ شهردن آرتىق شهر گزدىلر. اصلى نىن عشقى كرمين اورگىنە گون به گون آرتىردى، هر شەھرە يېتىشىپ سازىن الله آليب آغلىسا آغلىسا ساز چالىب سۆزلىر قوشوردو. كشيش دە عائىلە سى ايله ديار بە ديار اصفهان دان اوزانلاشىردى. كرم نتجە آى غرېپ شهرىنە خستە دوشدو و اصلى دە ھا بئله گونو گوندىن آرتىق درد چكىرىدى. كرم نتجە آيدان سونرا اصلى نىن سوراقىن قىصر شهرىنەن توتوب او دياره اوز قويدو، اصلى نىن آناسى بىر حاذق حكيم ايدى. كرم دىش چكدىرىمك بەھانە سى ايله اصلى نىن ئوين تاپىپ آناسىنى سۈپەلە دى: «دىش چكدىرىمك ايستە بىرم». اصلى آناسىنىن ياردىمچىسى ايدى. كرم اصلى نى گۈرجىك بىر بىرلىرىن تانيدىلار. اصلى آنجاق بىر بەھانە ايله كرمىن باشىن دىزى اوستە آليب آناسى كرمىن دىشىن چكمە يە مشغۇل

اولدو. کرمین هانسى دىشىن چكىردى بىر آيرى دىشىن گئرسە دىب سؤيلە بىردى آغرييان دىشىم چكىلەن دېش دگىلدى، كرم اىستە مىردى اصلى نىن دىزى اوستوندن باشىنى گۇتورسون و بئله لىكلە يارىدان آرتىق دىشلىرىنى چكىردى.

اصلى نىن آتاسى اىشى سئچىپ خبر وئردى حاكىمین آداملارى كرمى توتوب زىندانا سالدىلار. كشىش كرمى اولدور تدورمك چالىشماسىندايدى. كرم حاكىمین حضورونا چاتىپ ماجرانى اولدىن سونا قدر سۈيىلە بىب، دوزگۇن عاشيق اولدوغۇنو حاكىمە ايناندیردى. حاكىم چوخلۇ امتحانلاردان سونرا كرمين اصلى يولوندا جاندان كىچىن بىر عاشيق اولدوغۇنو بىلدى. اصلى دەن دە ماجرانى سوروشوب اونون دا كرمە عاشيق اولماقىنا امين اولدو و كشىشى بو عشقە رضايت وئرمك مجبورىتىنده قويىدو. حاكىم كرمە اصلى نىن توى گونون معلوم ائتدى. كشىش بو عشقە ظاهرە رضايت وئردى آما اۆز اىچرى عنادىنдан ال گۇتورمىدە، اصلى اوچۇن بىر پالتار تداركى گۈرۈپ او پالتارا زھرلى دويمە لر ياراشدىردى. توى گونو يېتىشىدى. اصلى آتاسى تدارك گۈرەن پالتارى گىسىپ كرمين يانىندا اوتوردۇ. كرم گىتجە نىن تىچە پايىن اصلى يە ساز چالىپ اونا شعر اوخويوردو. دىقه لر كىچدىكىجه

اصلی ايله كرمين دويمه لرده اولان آغى^۱ تائيريندە حاللارى دكىشىلىرىدى، كرم دويمه لرى لمس ائديب نىچە يول تكراردان سونرا حالدان گىتتى. اصلى كرمى قوجاقلايىب اونو باغرىنا باسىدى، كرم قىورىلىيپ آچىلىرىدى. او نىچە دېقە دەن سونرا يانىب كول اولان بىر اينسان كىمى اصلى نىن قوجاغىندا جان وئردى، زهر يواش يواش كرم دەن اصلينىن دە جانينا ايشلە يىسب و بىلە ليكلە ايکۆ عاشيق بىر بىرينىن قوجاغىندا جان وئردىلە.

۳- تريستان ايله ايزوت

"كىنگ مارك" ، انگلستان پادشاهى الدهن دوشموش بىر قوجا كىشى، هلندا پادشاهينىن قىزىن آلماق اىستە بىردى، هلندا پادشاهى نىن قىزى "ايزوت" گۈزەللىيگى اۋلۇكە لرده يايىلمىش بىر قىزايىدى. "تريستان" كىنگ ماركىن وفالى گلادياتورلارىندان ايدى، تريستان بىر نىچە دربار آداملاريلا بىرلىكده پادشاهين ائلچى سى اولوب بىر دىدبە كېكىھ لى گىمى ايله هلننده سارى يولا دوشدو. هلنдин پادشاهى اونلاردان استقبال ائديب آمما اونلارين ائلچى اولدوغونو بىلەمدى. ايزوت تريستانى گۈرجىك اونون محبىتىن اورگىنه سالدى، ايزوتون اىستە يىلرىنىن بىرىسى اىستر اىستمز بىر شىئى لر سئچىپ

تریستانی دؤیوشه چاغیردی. تریستان بير قانلى دؤیوشدن سونرا آغىر يارالار گئتوردو، ايزوت تریستاندان نئجه گون موغاييات اولاندان سونرا يارالارينى ساغا چيخارتدى ، "تریستان" كينگ ماركا ائلچى اولدوغونو بىلدىرىدى. دونيانين غملرى ايزوتون اورگىنە دولوب آما آتاسى اونو كينگ ماركا وئرمك قرارىندايىدى.

ايزوت ائلچى لرلە هابئله "براتگان" خدمەسى ايلە يولا دوشدو، ايزوتون داها اوزو گولمە بىردى. براتگان اونون تریستانا اورك باغلامايسىنى آنلايسپ اونا اورك وئيرىدى^۱. ايزوتو درىن باخىشلارلا اوز محبتىن تریستانا يېتىرمك اىستە بىردى، تریستان بير وفالى گلادياتور اولدوغونا گۈرە خيانىتە متهم اولماق اىستە ميردى. ايزوتون تمام اميدلىرى كىسيلىپ اىستە ميردى بىر الدن دوشموش قوجا كىشى ايلە حىات يولداشى اولسون. آناسى حياتىنин سونوندا ايزوتا بىر جىعە وئرىپ سفارش ائتمىشدى چارە سىزلىق زامانىندا جعبە دە اولان داودان بىر دامجى اىچىب بوتون آغرييلاردان راحاتلاشىسىن. ايزوتو براتگاندان اىستەدى او جعبەنى گتىرسىن. براتگان گىزلىنده او جعبە نى آلىپ اوندا بىر پارلاق داوا گئردو. اوستوندە يازىلەمىشدى "محبت اكسىرى". براتگان شراب جامىن حاضيرلايسپ او اكسىردىن سم عوضىنە بىر

^۱ اميد وئرمك

قطره تؤكوب او ايچىكىنى ايزوتا وئريب اوندان ايسته دى اونو تريستانا ايچيرتىسىن، تريستان او ايچىكىدىن ايچىب بير نىچە ديقە دن سونرا ايزوتون دلى سى اولدو، اختيارين الدن وئريب خلوتده اۆز يانار عشقىن ايزوتا اظهار ائتدى.

گىمى بير نىچە ساعاتدان سونرا انگلستانا چاتىپ، ايزوت شاهين دربارينا آياق قويدو. "موڭو" شاهين وزىرى، تريستانلا ايزوتون عشق ماجراسىن آزباچوخ آنلامىشدى. كىنگ ماركا دا خلوتده بو ماجرادن خير وئرمىشدى، مارك انكار ائدمىشدى. بير گىچە شاه شكار بەنانه سى ايله تريستان لا ايزوتو امتحان ائتمك اوچون سلطنت كاخين ترك ائتدى. كاخين اطرافىندا وزىرىن تدبىرى ايله هر آغاچىن دىيىنده بير كشىك گىزلەمەشىد. تريستان جانىندان كىچىب ايزوتو گۈرمك ايسته دى ، بير كۈلگە كىمى قرووول لرىن گۈزلەرى قاباغىندا اۆزونو قصره يېتىرىپ ايزوتلا بېرلەشدى. وزىر ايله شاه نىچە كشىك لە بىرلىكده اۆزلىرىن كاخا يېتىرىدىلر. كىنگ مارك تريستانى اولدورمك ايستىدى، تريستان اۆزو بىلمەدن عاشق اولدوغۇنو شاها سۈيىلەدى. شاه وزىرە اشارە ائله يىپ، وزىر شمشىرىن تريستانىن بؤيرونە تاخدى. براتگان عشق اكسىرىنى تريستانا ايچيرتدىكىنى شاها بىلدىرىدى، شاه تريستانىن خيانات ائله مە دىكىنە ايناندى براتگان شاھدان اونلارين بىرلىكده

ياشاماقلارينين اجازه سينى آلدى. تريستان قانينا بشىب سون باخىشلارين ايزوتون گۆزلرپنه تىكمىشدى. ايزوت آناسى وئردىگى زهردهن نئچە دامجى ايچىب ترسىستانىن قوجاقىندا جان وئردى. تريستان لا ايزوتون قېيرلىرىن بىر بىرىنин يانىندا قازىب قويلا دىلار.

نئچە گوندن سونرا بىر سارماشيق گولو ترسىستانىن توپراغىندان بوى آتىپ ايزوتون توپراغىندان گۆيەرن سارماشيقا دولاشمىشدى.

ناقص عشقلر:

منجه عشق عالmineinde معشوق کلمه سی معنایسیزدیر و عرب دیلیتین "مفول" وزنى بو مبحثىدە صادق اولا بىلمز. اونجه وئردىگىمېز تعریف اعتبارى ايلە عشق تكجه ايکى طرفلى بىر جذبه دير كى ايکى طرفين - يعنى عاشقلرىن، نه عاشيق و معشوقون - بىر بىرىنە قوووشماق حسّىندەن معنا تاپىر و تأسىقلارله بو معنانى رعايت اتتىمە دن بىر طرفلى و يارىمچىلىق عشقة بنزەر ستوگى لر عشق آدلانىب و «صنغان شىخى»، «فرهاد ايلە شىرىن»، «يوسف ايلە زىلخا» نىن ستوگى لرى عشق ماجراسى تانىنib ديرلار.

من بو چئشىت^۱ ماجراڭى عشقىن اوچ دىگىشىلmez اصلىنە باغلى او لمامادان اونلارى "ناقص عشق" آدلاندىرىرىم.

^۱ نوع، جور

ناقص عشقلدن نئچه نمونه:

۱- يوسف ايله زليخا:

يوسف بير گۆزەل اوزلو قول^۱ ايدي، اونو مصرین عزيزى^۲ (عزيز مصر) چوخ باها قيمته آلميشدى، يوسفين گۆزللىك تعريفى اوzac اوئلكە لره قدر چاتىشىدى، پادشاهين باش وزىرى مقامىندا اولان مصر عزيزىنىن، زليخا آدلى بير گۆزەل حيات يولداشى واريدى. زليخا يوسفى گۈرچك اونون محبىتىن اوره گىنه سالىپ چوخ مدت يوسفى الله گىتىرمگە وقت قويىدو. يوسف زليخايە اعتنا ائله مەيرىدى، زليخا صراحتله يوسفە عشقىن بىان اىتدى، يئنە دە يوسف اعتنا ائله مەدەيىدى. زليخا يوسفين عشقىندهن جانا گلىپ بير مناسب وقتده كاخين تمام يئتدى قايسىن باغلابىپ و يوسفى ياخالابىپ اونو يانينا چاغىردى. يوسف يئنە دە اعتنا قىلماپىپ اتاقدان چىخماق اىستەدى، زليخا يوسفين دالىجا قاچىپ و يوسف اتاقدان چىخا چىخدا اونون كۆينىگىن دالى طرفدن چكىپ كۆينىگى جىرىلدى. يوسف قاپىدان چىخاركىن عزيز مصر اىچرى گىرمك حاليندا ايدي، زليخا عزيزى گۈرچك ال آياغىن ايتىرىپ يوسفە قره ياخماق قرارىنا گلدى. عزيز مصرە بىلە آندىرىدى يوسفين اونا

^۱ بىرە^۲ مصرین والى سى ، حاكىمى

حرمتسيزلىك قصدى واريدى و يوسفين مجازات اولماغىنى عزيزدن ايستىدى، "آغىر بىر مجازات". يوسف بو تهمتله محاكمه يە چكىلدى. قاضى لر بىرلىكده بو نتىجە يە يئىشىدىلەر اگر يوسفين كؤينگى قاباق طرفدهن جىرىيەميش اولسا يوسف گوناھكاردى، آمما اگر دالى طرفدهن جىرىيەميش اولسا يوسف قاچاركەن زىلخا اوно زورلاماق قصدى ايلە كؤينگىنەن توتويدور. بئلە ليكلە يوسف گوناه سىز تانىلدى.

عزيز مصر بونا گۇرە ئائىلە سى نىن آبروسو بوندان آرتىق تۆكولمە سىن يوسف ايلە زلىخادەن ايستىدى بو اتفاقى ياددان چىخاردىب، اوندان سۆز آچماسىنلار. مصربە زلىخانىن آبروسوزلوقو يايلىپ دربارىن يېكە باشلارى نىن قادىنلارى زلىخانى قىنابىرىدىلار^۱. زلىخا اوزۇن گوناه سىز گۈرستىمگە بىر بئىوك قوناقلىق وئىrip بى شرطىلە كى يوسف ايچەرى گىررکن ھامى ترنجلرىن سويسونلار تمام چاغىرىيەميش قادىنلارىن سول الينه بىر ترنج، ساغ اللرينه بىر كىسگىن كىسىر^۲ وئىدى. يوسف داخل اولدو تمام قادىنلار يوسفى گۈرچك قارىخاراق اللرينى كىسىدىلەر و زلىخا بئلە ليكلە اوز گوناھسىزلىقىن اثبات ائتدى. بىو قضايادان سونرا يوسفى گوناھكار

^۱ سرزنش ايلە بىر دىلەر

^۲ بىجاڭ

تانيتديرماق اوچون اونو زينداندا سالديردى. يوسف ده تىچە ايل زينداندا قالاندان سونرا بيراخيلدى.

۲- صنغان شيخى (شيخ صنغان)

بو شيخين دوزگون آدى "عبدالرزاقي" ايدي. عبدالرزاقي دئورديوز ساييinda ارادتلى مرىدى وارىدى، شيخ بير ترسا قىزينا عاشيق!! اولدو، درسین دفترىن بوكوب مدرسه سينين قاپيسىن تخته لى يىب اوز عشقىنى ترسا قىزينا گؤستردىك اوچون روم ديارينا اوز قويido. ترسا قىزى اونو تحقىر ائتمك ايستهدى، دئورد آغىر شرط: بىرىنجى سى شراب اىچمه گى، اىكىنجى سى قرآن ياندىرماقى، اوچونجوسو داشدان يونولموش بوتا سجدە قىلماقى، دئوردونجوسو اوز ايناملارىندان ال گۇتورمگى شيخە تكلىف ائتدى. شيخ تكجمە شراب اىچمك شرطىن قبول ائدب هوشو باشىندان داغيلاندان سونرا قالان اوچ شرطىن قبول ائتمە سينين ده مجبورىتىنده قالدى. شيخ، ترسا قىزىنин كېبن پولو مقابىلindه بير ايل اونون دونقۇزلارين يايىب بىسلە مگە رضایت وئردى.

شيخين مرىدلرى كعبه يە متوسائل اولوب اونون بو حقارتىدەن قورتولماقىن اىستە دىلر و دعالىرى مستحاب اولوب، شيخ، ترسا قىزىندان اوز دئندىردى

سونرا ترسا قىزى شىيخه عاشيق اولوب دينىنى ده دگىشىپ موسىلمان اولدوقدان سونرا دونيادەن گىتتىدى.

۳- فرهاد ايله شيرين

خسرو آدلە. پادشاهين بير عيالى واريدى، آدى شيرين. شيرين هوس ائتدى خسروون داغدا بىلە نن مال-داوارىنин سوتلىرى ساغىلاركەن واسطە سىز كاخين حىطييندە كى حوض اىچىنە تۆكۈلسۈن. بو ايش عملى اولماق اوچۇن داغدان شيرينن كاخينا قىدر داشلار قازىلىپ اونلاردان ناو دوزلەمە لى ايدى، بو ايش فرهاد آدلى بير گىنچ دن باشقا ھنج كىمسە نىن اليىدىن گلن دىگىلدى. فرهاد آدلى بير قازان گىنچ بو اىشى بوينونا چىكىپ، داغدان كاخين فاصلە سىن اولچو بىلچى ائدن زامان گۈزو شيرينه ساتاشدى، اونون اىستىگى فرهادىن اىچرىسىنندە بير سۈنۈلۈز اود ياندىرىدى. فرهاد آز مدت ده شيريننى آرزو سونا يېتىرىدى و اۆز اىستىگىنى شيرينه آشكار ائتدى.

خسرو دا ماجرا دەن خبر تاپدى و فرهادا سۆز وئرىدى كى اگر بىستون دان شيرينن كاخينا بير يول آچسان دوزگون عاشيق اولدوغونا گۈزە شيرين سەننەكى اولا بىلر. فرهاد بو اميدله گىتجە گوندوز داش چاپدى، داغ قازادى. خسرو ووا خبر چاتدى كى فرهاد داغى چايىپ قورتارماق حالىندادى، خسرو

چاره فيكرينده اولوب و شيرينين يالانچى اولوم خبرىن فرهادا يئتىرىپ فرهاد داش قازدىغى تىشىمنى باشينا چالىب آياقدان دوشدو.

٤- دلى دومرول

اوغوز ائللىرىندىن "دلى دومرول" آدلى بىر گنج اىكىت بىر چايىن اوستوندە كۈربىو قورموش ايدى. او كۈربىودەن كىچىن، اوچ آقجا^۱ دلى دومرولە وئرمگە مجبور ايدى، هر كىمسە باج وئرمك اىستەم سە يدى دلى دومرول اونا يوگوروب اوچ آقچا يېرىنە قىرخ آقجا آلاردى. دلى دومرول بونسو اۆزۈنە حق بىلىپ دئىرىدى: "گوجدە مندن اوستۇنو^۲ يوخ، گىرك منىم آدىم روم ايلە شام اۆلکە لرىنە چاتسىن."

بىر گون ائلىين جاوانلارىندان بىرىسى اۇلموشدو، اونون آتا-آناسى باشلارينا چالىب شيون سالمىشىدىلار. دومرول بىلدى كى اونسو آل قانادلى عزرايىل اۇلدۇرۇبىدو. دومرول باغيرىرىدى، عزرايىلا خط-نىشان چكىرىدى كى اگر اليمە دوشىن درىنە سامان تىھ جە يم. بو سۇزلىر آللارا خوش گلمە يىب عزرايىلا امر بويوردو: گىت دومرولون جانىنى آل.

^۱ بول واحدى دىر

^۲ يوخارى سى، اوستۇن: اوچا، يوكىك

دومرول عزراییلی گۈرچىك اللرى تىتردى، گۈزلىرى قاباغىندا دونيا قرهلدى، باغىردى: "سۈيىلە گۈرۈم كىيمىن؟" عزرایيل دئىدى: "ايندى جانىنى آلاتدا بىلە جىكسن." جاواب وئردى: "اولمايا آل قانادلى عزرایيل سان؟" دومرول شمشىرىن چكىپ عزرایيلا يوگوردو. عزرایيل بىر قوش اولوب باجادان اوچدو. دومرول اونون دالىجا آتا مىنېب اونو قوودو، عزرایيل دومرولون آتىنا يوگوروب آت دومرولو يىرە چىرىدى، عزرایيل دومرولون سىنه سىنەدە ايلىشىپ جانىن آلماق اىستەدى.

دومرول عزرایيل قاباغىندا دايانا بىلەمىدى، اونا يالوارماغا باشلادى. عزرایيل دئىدى: "آللارا گىرك دىر يالواراسان." دومرول آللارا اوزۇن توتوب دئىدى: "اى تانزىيم، اى اوستۇنلار اوستۇنو، هەنج كىمسە بىلە بىر نە يە بنزە يېرسىن. آغىللى، دلى دە سەنى آختابىرى. سىنин يېرىن تكجهه اوركلەر دىر، منىم جانىمىي آلماق اىستەسىن اوزۇن منىم جانىمىي آل." آللارا عزرایيلا امر اتىدى: دومرول اۆز يېرىنە بىر آيرى جان گۈستەرسىن. دومرول يېرىنە بىر آيرى جان آختابىدى، آتاسىنین يانىنا گلىپ ماجرانى سۈيىلەدى، آتاسى جانىندان كىچىمەدى. آناسىنین يانىنا گلىپ ماجرانى سۈيىلە دى، آناسىدا جانىندان كىچىمە دى. دومرول حىيات يولداشىنین يانىنا گلىپ اوندان حلاللىق آلىپ، ايکى بالا جا اوشاقلارين اونا تاپشىرىدى. حىيات يولداشى سۈيىلە دى: "منىم

جانیم سنینکی دیر، آلاهیم شاهد اولسون کی من سنین یولوندا شیرین
جانیمدان کچیرم". دومرول قادینین جانینا قیمایب آلاه درگاهینا اللرین
قووزاییب سوئیله‌دی: "ای اوستونلر اوستونو منیم سندهن تکجه بیر ایستگیم
وار، منیم جانیمی حیات یولداشیملا بیر لیکده آل". آلاه دومرولون جانین
باغیشلادی، عزراپیلا امر اشتدى: "دومرولون آتا آناسینین جانینی آل،
دومرول ایله حیات یولداشینا یوز قیرخ ایل عؤمور وئردیم".

* * *

کامل مادی عشقلر نمونه لرینده، یعنی لیلی ایله مجnoon، اصلی ایله کرم،
تریستان ایله ایزووت داستانلاریندا دیقت ائتسک و اونلاری ناقص عشقلر
نمونه لریله یعنی صناعان شیخی ایله ترسا قیزی، یوسف ایله زلیخا و هابئله
فرهاد ایله شیرین ماجرالاری ایله مقایسه ائتسک عشقین اوچ دگیشیلمز
اصل لرینین اهمیتین آیدینلیقلا گوره بیله ریک.

(بورادا بیر اهمیتلی نکته‌دیه اشاره ائتمه لی یم کی دلی دومرولون عشق
ماجراسین مادی عشقلرین ناقص بؤلوملرینده گتیرمک تکجه عشقین
شرطلرینین اهمیتین گؤسترمه اوچون دور، یوخسا دلی دومرولون داستانی
بیر اسطوره‌وی آنالیز با خیمندان دونیانین ان دگرلی^۱ اسطوره‌وی داستان-

^۱ ارزشی

لاريندان ساييلير كى بو داستاندا آللاه دا عشقە بىر او قىدەر دىگر وئىر كى
اوز مشيتىن اينسانىن عشقى مقابلىنده دىكىشىر.).

معناوى عشق

کامل مادى عشقلرده عشقين اوچ دگيشيلمز شرطلىرىنى، ۱- عشقه جان وئرمك ۲- وصالسىزلىق ۳- ايکى طرفلى اولماقى، لىلى ايله مجنون، اصلى ايله كرم، تريستان ايله ايزوت عشقلرىنinde آيدىنلىقلا گئردوک. معناوى عشقلرده ده همان دگيشيلمز اوچ شرطلر حاكم دير، تكجه بولىقلا گئردوک. معناوى عشقىدە عاشيقى اوز عشقىنinde ديوانه ائدن بىر مقدس "معنا" دير كى مادى حس لرلە لمس اولماياندى.

بو كيتابدا "معنا" او "مقدس آنلاملار" دىلار كى بشرىت تارىخى نين قانلى چايىندان تكامل درىاسينا آخىب اوز عاشيقلىرى ايله بىرلىكىدە ئىلسە دگرلى ئىنجى لر يارادىيلار كى بشرىتتىن دگرى او ئىنجى لرده دير و او آنلاملار: آزادىليق، استقلال، عدالت، اينام و هابئلە آيرى مقدس ايناملار دىلار.

معناوى عشقى ده مادى عشق كىمى ايکى بؤلۈمه بؤلمە لى يىك:

۱- معناوى ناقص عشقلر

۲- معناوى كامل عشقلر

معناوى ناقص عشقلردن بير نمونه:

بو نمونه ده عشقين اوچ دگيشيلمز اصللريندن بير يسى (عاشيقين جاندان كتچمه سى) ناقص دير.

گاليله:

"گاليله ئو گاليله ئى" ايتاليا اولكە سينده فلورانس شهرىندە ياشاييان بير علم عاشيقى ايدى. گون كتچىئەنە جىكىن چتىن لىكلە كتچىرەردى، آما امkan صورتىندە چوخ خوش كتچىرەن ياساغلى يوموشاق يئمك لره علاقىلى، سفرەسى شرابدان اسگىك اولمايان بىر كىشى ايدى. آما بۇ مادى ايستكلرىندەن آرتىق علمە ايستك گۆسترەن بىر اينسان ايدى. اونون ياشايىش گۆبە گى اولدوزلارا باغانلىمىشىدى، وار يوخو، اولدوزلارا باخان بىر دوربىن ايدى.

ايکى مىن ايل گاليله دەن قاباق فيثاغورث و اونون اوپىرنجى لرى يېرىن دولانماسىنى آنلامىشىدilar. حاكىميتىن "بطلميوس" بىلىم لرىنە باagliلى اولدوغونا گۈرە يېر ثابت ايدى و حاكىميتىن تختلىرىدە يېرىن ثابت اولماسىنا باagliلى ايدى، كيمىسى بطلميوس بىلىمىندەن باشقا بىر بىلىم مطروح اتسە يىدى حاكىميتىن علمىن انكار ائتمىشىدى و اونون علمىن انكار ائدهن اونون آرادان

آپارانی ساییلیردی. فیناغورث دهن سونرا، گالیله دهن بئش يوز ايل قاباق "کوبرنيك" يئرين دولاتناسيني آرایا گتيردى و گالیله زامانىندا اونسون يولداشى "جوردانو برونورا" ، «انگيزاسيون^۱» دخمه لرىنده سككىز ايل شكىجهلى تحمل اندندهن سونرا يئرين دولاتما فرضيه سينه خاطير دىرى دىرى اواد ايچىنده يانماغا مەحکوم اولدو. گالیله چتىن ليكلەر، شكىجه لر، زىندانى تاب گتىرمەين يېر اينسان ايدى. بونا گئوره اوزۇن درىسارا ياخىنلاشدىرىپ اونون كۆلگە سىنده ياشاماق اىستەدى. او بئلە اينامىشىدى كى اوز تحقىقلەرین «مدىسى^۲» عائىلە سىنىن آدilater آدلاندىرسا و اونون اون ياشىندا اوشاقينا «مۇتلۇق گونشى^۳» لقب وئرسە تمام خطرلىردن جان قورتاراچاق. بونا گئوره حاكمىتىن عالىملرىندهن، فلسە بىلەن لرىندهن و ها بئلە روحانى لرىندهن اىستەدى دورىن توسطى ايلە گۈپىلە باخىب و واقعىتلىرى اوز گۈزلىرى ايلە گئورسونلر. گالیله نىن بو چاغىريشىنا «كاردينال^۴» بئلە

جواب وئرىدى:

^۱ قورخونج يېر سازمان شكلىنده خلقىن دوشونجە لرىن كىنلىك اىتن

^۲ حاكمىت عائىلە سى

^۳ خوشبخت ليك گونشى

^۴ بۇيوك پاب

"سن اىسته بىرسن يئر كورەسىن ذليل لشدىرىپ اوно آيرى كوره لرىن باشينا دولاندىراسان؟ سن اىسته بىرسن اوز ياشادىغىن ائوى كنافته چكە سن. أما من بو سۆزلىرىن آلتىنا گىندەن دېگىلم، من آدىسىز سانسىز موجود دېگىلم، من بىر يئرىن اوستۇنده اوتۇرموشام كى محكىم و ثابت دىر و بونو بىلەمە لى سن كى گونش ثابت يىرە نور ساچىر تا آللە منى اوңدا گۈرسۈن. بو سۆزلىرى بىرددە آغزىنا گىتىرمە".

گالىلە حاكمىت باشچىسى نىن ھەدە^۱ لرىن اشىدىپ دالى اڭلشىدى و اوز آراشدىرىمالارىن گىزلىجە دوام ائتدى.

سکىگىز اىلدەن سۇنرا گالىلە نى ھەدە لە يېن پاپ دونيادان گىتىدى، اوñون يئرىنە كاردىنال "بىرىنى" اڭلشىدى. بىرىنى بىر رياضى بىلن و گالىلە نىن ياخىن دوستلاريندان ايدى. گالىلە يئنە دە اىلكىن يالنىشىن تكرار اندىب و اوز دوستونون اميدى ايلە سۆزلىرىن آشكارا چىخارتدى. «كىلر» گالىلەدن اىستە دى ايتالىانى ترك اندىب آلمان اولكە سىنه گىتسىن تا بئلە ليكلە بىلىم كىشى لرىن آبرولارىن درىبارا بئل باغلاماقلە تۈكمە سىن. گالىلە ايتالىانى ترك ائتمىدى أما بىر او قىدر كىچىمەدى، بىرىنى، او رياضى بىلن پاپ و گالىلە نىن ان ياخىن يولداشى اوно انگىزاسىيون مامورلارى نىن الى ايلە توتدوروب و

اونا شكتجه آتلرین گؤستررەك اوно زينداندان محاكمه مىزى نىن باشىنا چىكدى.

گالىلە بىر زامان دئىمىشدى: "حقىقى بىلمەين، آنلاماز بىر آدامدىر، لەكىن حقىقى بىلەن و اوتو انكار اندەن تېھكاردىر."

بو سۇزو دىئين آدام ايندى محاكمه اولور. اوئون تامام اوئيرنجىلىرى محاكمه جلسه سىينىن ئاشىگىنده انتظار چكىرلر، ساحات بىش دە جلسه نىن ختمى اعلام اولاجاق، ساحات يېشى گۆرسە دىر. اوئيرنجىلىرىن نىسلىرى سىنه لرىنده حبس اولوب، بىر دىقە - اىكى دىقە - اوچ دىقە دەن سۇنرا محكىمە نىن قاپىسى آچىلدى، گالىلە روحسوز بىر هېيكل كىمىسى اللرى آياقلارىندان اوزون، باشى آشاغى، قوتىزىز دىزلىرى ايلە پىلە لرى يېتىرى..... اوئيرنجىلىرى بىرلىككە محكىمە محوّطە سىن ترك اتىدىلر.

معناوی کامیل عشقلردن نمونه‌لر

بو نمونه لرده عشقین اوچ دگیشیلمز اصلی آیدینلیقلا گۇروشور:

سُقراط، عدالت عاشيقى

بشرىتە عايد اولان معنا عاشيقلىرىندن بىرىسى دە سقراط جنابلارىدىر. سقراط عدالت عاشيقىدىر، او اولو عاشيق، دئوردى يوز ايل مىلاددان قاباق آتن اۆلکەسىنده ياشاياردى. بو عاشيقين رفاهلى بىر كىچىنە جىڭى يوخ ايدى، آما سوفسطائيى لر كىمى درس وئرمك مقابلىنده پول آلمازىدى. سقراطين چوخلو اۋىرنجىسى وارىدى، او فلسفة درسین دئيشىمە-دارتىشما متى^۱ وايلىه اۋىرنەدردى كى او متودا "دوغۇزدورما" متودودو دئىيرلر، اۋىرنجى نىن مناظره حالىندا دانىشدىقلارىنىدان تصادلارين چىخاردىب اونو واقعىتلر ايلە تانىش ائندەردى. سقراطين اۋىرنجىلىرى اشراف طېقە سىنندن ايدى، بونا گۈرە آتن اۆلکە سىنин سىاست ساحە سىننە سقراطين فلسفة درسینين اثرلىرى گۈرۈشىدە كە حاكمىتىن سُقراطا قارشى عنادلارى گونو گوندەن آرتىردى.

^۱ روشن - زىيانىن

نهایتده حاکمیت سقراط لا قارشی قارشیبا دوروب اونو آغیر اتهاملارلا
اعداما محکوم ائله‌دی.

سقراط یاشییان زامان چو خلو بیلیم صاحبی اولماق حاکمیت تشخیصی ایله
آغیر جرم ساییلیردی. سقراطین اتهاملاریندان بیریسى بوايدی:
بیر گون دلفى معبدیندەن سوروشدولار: اى دلفى معبدى، سقراط دان اوستون
بیلیجى اینسان وار؟ دلفى معبدیندەن جواب گلدى: سقراط دان اوستون باشقا
بیلیجى اینسان اولا بیلمز.

سقراطین ایکینچى اتهامى بوايدی:

سقراط آتن آلاھلارین پرستش ائله میر کى هېچ، اوْزو آيرى بير آلاھلاردا
گتىرييدير و محاكمه ائدللىرىن بيرىسى ده ادعا ائله دى سقراط آلاھىن
منكى دير.

سقراطین اتهاملاریندان بيرىسى ده بوايدی كى: يېرلەر گۈيىلەرە فيكىرلىشىر و
بىر شئى لر دالىجادىر و گونشى داش، آنى كول بىللىر. بواتهاملاردان آغىر بير
اتهام بلکە ده باغيشلانماز بير گوناه سقراط اوچون بوايدى كى: سقراط
سياست ايشلىرىنده دخالت ائدىييدير.

سقراط اتهاملارين بير بىر اشىيدىنەن سونرا جواب وئرك اوچۇن آياقا
دوردو. سقراط دلفى معبدىنین اتهام جوايندا دىدى: "آلاھ يالان دانىشماز آما

من سىزىن آلاھى نىزى اۆز يالنيشينا^۱ واقف ائنەجىگم" ، (بو جوابا اوچا اعتراض سىسى قوياندان سونرا) سقراط دوام ائتدى: "آما من سياست ساحه سيندە ايکى يول دخالت ائتدىگىمى انكار ائتمىرم، بېرىنجى يول دموكراسى اجراسينا خاطير، ايکىنچى يول "اوتوز ئالايم حاكىم" لره خاطير دخالت ائتمىشم و بو دخالتلرده «عدالىت» گۈرە ايدى".

محكىمە شورا وارد اولوب و سقراطىن اعدام حؤكمونو صادر ائلهدى. آتن محكىمە سى متهم لره بو امكاني وئىردى كى متهملىر صادر اولموش آغىر حؤكمون قاباغىندا اۆز نفعلىنە باشقا بىر يونگول حؤكمون صادر اولدوغۇن اىستە يە لر، محكىمە متهمىن اىستە دىيگى يونگول حؤكمە رضايت وئىرېب حؤكمون سىندىراردىلار و متهم بو ايشى مبارك بىلىپ دىگرلى بىر جريمه وئرمىگە حاضر اولاردى.

ارسطو جريمه وئركى اوچون سقراطىن قانونى ضامنى ايدى. ارسسطونون چوخلو جريمه اۋدە مە يە (ۋئرمە يە) امكاناڭى وار ايدى، بونلا بىئە سقراط اعدامىن حؤكمون سىندىرماق اوچون تكجه اوتوز «مېنە» -Minae- پرداخت ائتمىگە حاضر اولدو. سقراطىن بو مبلغى پىشنهاد ائتمە دەن تكجه محكىمە نىن وئردىيگى حؤكمە اعتراض بلکە دە توهىن ائتمىك قىسى دار

^۱ اشتباهينا

ایدی. سقراط بو پیشنهادی وئره رکن محکمه بو ایشی اوژونه بؤیوک بیسراهانت سانیب و هر طرفدهن بیز قاضی اعتراض انتخگه باشلادی، سقراط دوام ائتدی: "منیم اولومدن قورخوم یوخدور. اولوم، یا بیز رویاسیز یوخدور کی بئله لیکدھ چوخ گۆزلدیر، یا دا روحون باشقا دونیایا گىتمە سیدیر، اگر بو سایاق دا اولموش اولسا داها گۆزلدیر. من ایستە بیرم تىزلىكلە باشقا دونیادا موسى و هومر ایله بیز لیکدھ ياشایام، بس منی اولدورون، يتنە ده اولدورون. بیلیرم کی باشقا دونیادا کیمسەنی بیلیم خاطیرینە و سورقو خاطیرینە اعداما محکوم ائتمىز، اگر سیزلى منه بو شرطله حیات وئره سیز کى من اوز دوشونجه لریمدهن ال گۆتورم سیزلى جوابىم بو اولاچاق: اى آتن خلقى من سیزلىرى ستورم آما سیزلىدن قاباق اوز آلاھىمدان اطاعت اندىب حقىقى سیزلىره ترجىح وئره جە يم".

سقراط دانىشىقلاريندان سونرا وصىتلرىن اعلام اندىب و اوزون بیز عزيز يولداشينا توتوب بئله سؤيلە دى: "اي «اکريتو» بیز خوروز اسقلابيوسا بورجوم وار، اوно حتماً ادا ائله".

منجه سقراط بوتون ياشاييش فلسفسىن، اورك اىستكلىرين، دوشونجه سين و عدالتە بسلە نن عشقىن بو جملە ده قورتارىب، سونرا شوكران جامىن اىكى

اللى آلب باشا چكدى. بو عدالت عاشيقى تام دونيا ضياليلارينا بير سينماز هئيكل اولدو.

ڙاندارک استقلال عاشيقى

آنا توپراقيينين عشقى سينه سينده آلوولانان اينسانلاردان بيري ده فرانسه لى ڙاندارک يا همان «اورلثان قيزى» دير. ڙاندارک يو خسول بير اكينچى عائيله سينده "دومرمى" ڪندينده دونيا ياه گلدي. اون بيرينجي ميلادي يوز ايلليكينده انگلستان ارتشى «بورگونيون» لارين يارديمى ايله فرانسنهين توپراجين آميشدى، اورلثانى و آيرى شهرلريده زورلامادايدى. فرانسه گون به گون کيچيله رک جغرافيا خريطه^۱ سيندن سيلينمه سينه ده بير او قادر قالماشيبدى. فرانسه پادشاهى انگلليس مهاجملىينين قاباغيندا نظامى باخيمدان گوجلو اولسايدى دا قورخاق و لياقتسيز بير كيشى ايدى.

بو زaman ڙاندارک اون دوققوز ياشيندا غير عادى جه هوشلو، گوجلو، اردملى نابغه بير قيز ايدى. فرانسه قوشونون باشچيلاري ايله گئروشوب و اونلارين واسطه سى ايله پادشاهى گئرمك اوچون دربارا يول تاپدی. پادشاهين ايچريسينى او مودسو زلوق بورو موشدو.

زاندارک نتجه ساعت شاه ايله دانيشيب اراده سين اوナ تحميل ائديب فرانسه نين قوشونون بير قدرینين اختيارين الله آليب بير گلادياتور كيمى دؤيوش بالتاري گتىينىپ دميردهن بئرك قويدو، نيزه گۇزىتۈرۈپ آت بىلىنده اگلشىدى و ارتشنىن بير نتجه باشچىسى ايلا بيرلىكده يولا دوشدو.

«تورل» دیوارى قاباغىندا بير درين خندق قازىلمىشىدى، زاندارك خندق طرفينه اوز قويدو، دوشمان ساواش شىپورون سىلسىديردى. عسگرلار پىتلەكانلارى قوزايىپ و زاندارك حمله دستورون وئردى. دوشمانىن سربازلارى هوندور-هوندور داشلار تۈكۈر دولر. نىشسان ياغمورو كيمى اوخ ياغىرىدى، پىتلەكاندان چىخانى هدف تو تور دولار. زاندارك بير دؤيوش جول سرباز كيمى پىتلەكاندان چىخاندا سىينه سىيندهن اوخلاتدى، سربازلار اوно ميداندان چىخاردىب قوشون دالى اگلشىدى. زاندارك گۆزلىرىن آچدى، يارىمچىلىق جانى ايله آياغا قالخىب قانلى سىينه سى ايله فرانسه نين بايراغىنلينه آليب دوشمان طرفينه اوز قويدو. قوشونون باشچىلار يلا عسگرلار غېرته گلېپ داها دا گوجلو بير يوروشو باشلا دىلار. پىتلەكانلار دان چىخىب دووارلار اوستوندە چوخلو زامان دؤيوشىندهن سونرا دوشمانى سىيندىرىپ، انگلىسلرى بىرىنجى يول آياقدان سالىب و تسلیم اتتىلىرس.

«اورلنان» آزاد اولدو، ظفر شیپورو چالیندی، بو خبر فرانسه کلیساalarينا چاتیب ناقوسلار سسلندي.

زاندارک بو دؤيوشدهن بئويوك تجربه قازانىب ايكنىجي دؤيوشون تداركىون گۇرمە يە باشلادى. «زاڭگو» شهرىنى انگلیس لرین اليىندىن چىخارتماغا اوز قويوب شهرىن ياخىن ليغىندا توبخانا قوردو. يوروشون تىز يَا گېجلىگىنده قوشون باشچىلارى نىن اختلافلارى وارىدى، زانداركىن اصرارى ايله حمله باشلانىب توبخانا ايشە دوشدو. دوشمان اۆزۈنە گلىن جە، شهرى زانداركىن محاصرە سىنده گۇردو، زاڭگو شهرى بىرىنچى يوروشىدە چوخ آز تلفات ايله تصرف اولوندۇ. زاندارك واختى تلف ائتمە دەن چوخ فاصلە ايله «مونك» كىندىنى توشلادى، مونك كىندىنин كۈرپۈسۈنە بىر نىچە توب گوللە سى ووراراق دوشمانى آلاتدى. دوشمان وار گوجونو كىنە يىغدى، زاندارك كند يېرىنە اونملى شهرلەرن بىرىسى اولان «بوزانسى» شهرىنە يوروش آپاردى، بو شهرى محاصرە اندىب توبىا باغلادى. ارتش باشچىلارىندان اولان «ريشموند» مين بئشىوز سرباز ايله زانداركا آرخا دورماغا اونون دستورون گۈزلە بىردى. بو حالدا جاسوسلار خېر وئردىلر كى انگلیسلر شهرە كۆمكچى قوشون يوللايىب ياخىنلاشىرلار. «دوك» شهرە حملە ائتمگ ايله مخالفت ائتدى و زانداركا دئىدى شاه بو حملە ايله موافق دگىل (بلکە ده

خیانت باشلاتیردی). زاندارک دوکا دئدی: "من آلاهین اراده سیندهن اطاعت ائدیرم، فرانسه نین استقلالی مقابلينده پادشاهين فرمانينا با خميما جاغام" و حمله فرمانين وئريپ توپخاناني ايشه سالدى. شهرىن تمام دوازدارين بيخيب شهره گيردى، بئشيوز مسلح سربازى بير يئرده تسليم ائله دى و بير ساعات قانلى دويوشدن سونرا شهر سقوط ائتدى. شىپورلار سىلسندى، آز مدتتەد اوچ شهر دال با دال آليندى. شاه مبهوت اولوب، انگليس لر حتىران قالميشدilar، انگليس سربازلارينين اورگىنه قورخو دوشموشدو. اون دوققۇز ياشيندا بير قىز انگليسلرىن تسلۇ طوندە اولان شهرلرى بير بە بىر اللرىندىن چىخاردىرىدى.

فرانسه پادشاهى پerde دالىندا انگليسلر لە بىر قرارداد با غلايىب سونرا زانداركىن حضوروندا باشينا تاج قويدو و اقرار ائتدى بو صلحو انگليسلر زانداركىن وجودونا گئورە قبول ائتدىلر.

فرانسه نين چوخلۇ شهرلرى آزاد او لمامىشدى، زاندارك بو صلحه راضى دكىلدى، چوخلۇ دانىشىق دان سونرا زاندارك دئدی: "بو صلح فرانسه نين باش آجاقلقى دىر و من گرگ فرانسه نين تمام توپراغىن آزاد ائدم". پادشاه غصب ايله زانداركا با خيب دئدی: من بو ايشه موافق دكىلەم.

زاندارك تكجه فرانسه نين قورتولوشونا فيكيرلىشىرىدى آما بىلە بىردى كى توپراق خائىتلرى اوно يوز لىرە مقابلىننە ساتىب صباح تحويل وئە جىكلر. زاندارك انگليس لره تحويل وئىليلە دۆرد آى تمام زىنداندا روحۇ شكتىجە گۈرنەن سونرا اوно كىشىشلەرە تحويل وئىدىلر. انگليسلر ياخشى بىلە دىلر تهمت وورماق، تكfir ائتمىك و اعداما محكوم ائتمىك كىشىش لرىن ئىننە بىر سو اىچىيم تىمى دىر.

دادگاه تشکىيل اولدو، زاندارك اوزونەن دفاع ائدىب ادعالارىنن هېچ بىرىسىنى گىرى قايتارمايىب و تكرار ائتدى: «من آلاه طرفىنەن فرانسه نى آزاد ائتمىگە گلەميشم». اوно تكfir ائدىب اعداما محكوم ائتدىلر. زاندارك اعدام دىرىەنىن قاباغىندا حاضىر اولدو، بىر كىشىش زانداركىن اورگىن الله گىرىمك اوچون اونا ياخىنلاشدى، زاندارك غضبلە باغىرىدى: «ايتبىل گىت» سىزلىر منىم اعدام حؤكمومو ناحاق يئە وئىرىسىنىز.

ياڭلى ياناچاقلار اودا چكىيلدى، گىنىش بىر ماساھە يە قىدەر اود يوسىگورودو. زاندارك آنا توپراقينىن عشقىننە جايىر - جايىر جان ياندىرىب كولە دۇندو. او كولدهن سىندرلر تۈرە نىب^۱ اولكە لرىن گۈيلىرىننە ابديتە قىدەر قاناد چالاجاقلار.

^۱ وجودا گلېپ

عيسى آللاه عاشيقى

عيسى يهودىيە دە بىت اللحم شەھرىنده آنادان اولدو. او زامان بىت اللخمين سیاسى ايشلرینە يېتىشىن «پىلاتوس» روم حاکمیتى نىن يعنى هىروس امپراتورونون فرماندارى ايدى كى يهودى كاھنلىرى نىن واسطەسى ايلە حکومت اندىرىدى.

عيسى بىت اللحمدە ياشايىان زامان، «يحيى» جنابلارى مقدس بىر كىشى ايدى و حاکميتىن مخالفلىرىنەن سايليردى، يحيى خلقە تعميد غسلو وئريردى. بىر گۈن عيسى يحيى نىن خدمت لرىنده تعميد غسلو آلامق اوچون حاضير اولدو و يحيى اونو گۈرجىك حؤرمىتىلە بىب سؤيلە دى: سن مندن اوستون سن و منيم اوچون سن گىرك تعميد غسلو وئرەسن.

يحيى عيسى نىن تبليغ ائدلرىنەن بىريسى ايدى، اونو مقدس بىر اينسان تانىتىرىپ، اونون آللاه طرفىنەن گلمە سىنى خلقە آندرىرىدى. يحيى هىروسو خلقە ظولم ائتدىگىنە گۈره دوشمان تانىرىدى. هىروس قارداشى نىن آروادىنى عقدىنە چىخارتمىشدى. يحيى بو ايشى بەنانە اندىپ اۆز دوشمانلىقىن اونونلا آيدىنلاشدىرىدى. هىروس يحيى نى توتسوب دوستاقا سالدى، نهايىتىدە اۆز قىزى نىن اىستە دىيگى نە گۈره يحيى نىن باشىن بىر طشت اىچرە كىسبى او نا تحفە وئردى. عيسى او گوندەن سونرا خطرى حس اندىپ

گىزلى ياشايىشىن باشلادى، آما ظلمون قارشىندا دايىانماغا داها آرتىق كېرىشىدە. عيسى نىن حوارىيلر آدلاتان اون اىكى يولداشى اوونون حق اولدوغونو، آللە طرفيندەن ظلمە قارشى دوردوغۇنو اۋلەكە يايماق ضرورتىن حس ائديب آز مەتتەدە اوونون آدینى امپراطورون تمام حاكمييتىنده اولان شهرلەدە يايدىلار. عيسى حوارىوندان سونرا يىتمىش كىشىنى اۆز تبلىغ ائندىلىرىنە آرتىرىدى، خلق عيسى نىن معجزە لرىندهن دانىشىردى. بىرىسى عيسى نىن شفا وئرمىگىندهن سۋئز آچىرىدى، بىرىسى كورلارىن گۈزلەرنە ايشق وئرمە سىندهن دانىشىردى، بوتون اۋلەكە لرده اوナ اۋلولرى دىرىيەلدن بىر اينسان گۆزو ايلە باخىردىلار. عيسى، اۆزوندن قاباق بؤيوك اينسانلار كىمى اينسانلارى حؤرمىتلە يىب اونلارلا بىرلىكده ياشاماقلا اۆز سايقىسىن اينسانا و جامعە نىن محروم خلقلىرىنە گۈستەرىرىدى. عيسى نىن محبىتى اوركلەرde يېش سالدى، عيسى اولويه جان وئرن يعنى قدرت زىروه سىنه چاتان بىر اينسان اوaldo. منجه اولو دىرىيەلتىك بىر سىمۇل يا نشانە دىر او قدرت صاحبىندهن قادرىرى خلقى امپراطورون ظلمو آتىندان قورتارىب اونلارى باشقىا بىر آزاد جامعە دە ياشادا.

عيسى خلقين آيىلماسىن حس ائديب و زامانىن طلب ائتىيگى نە گۈره سۋئز دانىشىردى، عيسى كاهنلەر ئاليم آدى قويوب اۆزونو وعده وئرىلمىش مسيح

آدلاندیراراق، "من تزليكله آلاهين کناريnda اگلشيب سلطنت ائده جگم، چونکو من آلاهين اوغلويام" دئيردى. بو سؤزلر کاهنلىرىن جانينا قورخو سالىپ و عيسى نين تھلکە لى اولدوغۇنو پىلاتوس ايلە آرايا قويدولار و فرماندارى عيسى نين عليهينه تحرىك ائديب اوئون حكمو ايلە عيسى نى توتدوروب دوستاغا سالدىلار و فرماندارى مجبور ائتدىلر كى اوئو اميراطور يانينا گۈندەرسىن. اميراطور اوئو اعداما محکوم بىلمە يىب بىت اللحمە گۈندەرى. عيسى قاچاق ياشايىرىدى و اوئون يېرىن تكجه اوئ اىكى يولداشى بىليردىلر، سونزالار خائن آدلانان اوئ اىكى يولداشدان بىريسى اولان «يهودا»، کاهنلرلە ال بىر اولوب اوئو حوارىلىر جمعىتىدە کاهنلىرىن تىچە ساتقىن عسگرى توسطى ايلە توتدوردو. کاهنلر ال چىكمە يىب پىلاتوسدان عيسى نين اعدام اولماقىن اىستە دىلر، اوئون باغيشلانماز گوناھلارىندان بىريسى بونو اعلام ائتدىلر: عيسى هىروسلا دوشمانلىقىن آيدىنلاشدىرىپ و خلقى وئرگى^۱ وئرمە مگە تحرىك ائله يىر. پىلاتوسو تهدىد ائتدىلر اگر اعداما موافق اولماسا اوئو روم اميراطورونا خائن بىلە جىكلىر. پىلاتوس عيسى نى محاكىم ائتمىك مجبورىتىنده قالدى. يهودولارين بؤيوگو، کاهنلىرىن آغ ساققال لارى، روحانىلرلە بىرلىكده يعنى تمام عالى شورانىن عضولرى

^۱ ماليات

عیسی نى محاکمه مىزینىن آياقينا چكديلر. پیلاتوس عیسی دان سوروشدو: سن يهود قومونون پادشاهى سان؟ عیسی جواب وئردى: بلى. كاهنلرين باشچيسى پالتارلارين جيرىپ چىغىردى: بوندان بؤيوک كفر اولماز. بئله ليكىلە عیسى اعداما محکوم اولدو.

يهودلارين بايراملاريندا رسم ايدى كى حاكم بىر آدليم زيندانى نى آزاد اندردى، اردا اولان جماعت او زيندانى نين آدین سوئيله يىب، اونو آزاد اندردىلر. كاهنلر او گون شهرين بوتون قولدورلارينى صحنە دە حاضر ائتمىشىدلر. پیلاتوس او رسمە گۈرە اعلام ائتدى كى: بىر زيندانى آزاد ائتمك اىسته بىرم، كىمسە نى اىسته سز آزاد اندە جىڭم. باراباس آدیندا بىر قاتل زيندانى وارىدى، قولدورلار كاهنلرين تحرىكلىرىنە گۈرە بىرلىكده باغير دىلار باراباسى آزاد ائله. پیلاتوس دئى: يهودون شاهى نىچە اولسۇن؟ أوباشلار بىرلىكده باغير دىلار: اعدام ائله - اعدام ائله. عیسى نين اعدام حكمو امضالاندى، كاهن لر توسطو ايله تىكىنдан بىر تاج دوزه لىنىمىشى، اونو اهانت نشانىسى اولاراق عیسى نين باشىنا قويوب او بؤيوک اىنسانىن اوز گۈزون قان توتدو. اونا اهانت اوچون شاه دئىسب و مبارك اوزونه آغىزلارىنىن مردار سوپون آتىرىدىلار، يامان دئىسب داشا باسىرىدىلار، دالىنا صليب چاتىپ اونو وورا وورا صليب چكىلە يېرە آپارىرىدىلار و بئله ليكىلە

آلله اينامى نين دوزگون عاشيقى قانلى بدنى ايله، باشينى دىك تو تاراق
صلىيە دارينا چكىلدى.

* * *

لازم بىلىرم بيرينجى عاشيقىن سۆز آچمادان قاباق بيرينجى عشق شاعرىندن
سۆز آجام، او شاعر «مولوى» آدلاتميش روملو جلال الدين دير، مولوى نين
آتاسى ولد آدلى حكمتجليل بير كىشى ايدى، نيشابورلو عطار شاعرلە ياخىن
دostلۇغۇ وارىدى. ولد سفرلىنىن بيريسىنده مولوى ايله بىرلىكده عطارىن
گۈرۈشونه گلمىشدى، او زامان مولوى نېچە ياشىندا بىر اوشاق ايدى.
عطارىن گۆزو مولوى يە دوشركن اوونون گۈزلەرنىن درىنلىگى، سىينە سىينىن
گىنىش لىكى عطارى اوزونه جومدوروب و نېچە دىقە دەن سونرا آتاسينا اوز
تو توب دئى: "بىر او قەدەر چىكىز كى بو اوشاق دونيانىن عاشيقىلىرىنى اودا
چىك" و يازدىغى «اسرارنامە» كىتابىن مولوى يە اتحاف ائتدى. بىر او قەدر
چىكە دى مولوى اصليتىندن آيرىلمىش بىر «نشى» كىمى سىزىلتى لارىن
باشلادى. «طلب^۱ دن باشلايىب بىشىتىن اوزلوگونه چاتماق اوچون
«وجد» ايله «سماع» يَا دك يول دوشدو، «فنا» يَا قەدر يول سوردو.

^۱ عشقىن مرحلە لرىندن

«شمس الدین»^۱ آدلی تبریزلى بیر قوجامان يانىق اوونو سىزىلتى لارىنى گونو
گوندن داها آرتىق حzin لشدىرىدى. مولوى اۆز اصلينه (بشرىتىن اصلينه)
چاتماق اوچون اونو اۆزونه بير آيدىن گونش سانىب، عادى جە ياشاماغىن
اووندوب، كىتجە گوندوزو اونلا بىرلىكده كېچىرىدىرىدى. بو اىكى عشقە
دالمىشلارين^۲ جوت ياشاماسى، عشقى آنلامايان زاهىدلەرە آغىر گلېپ
اونلارلا دوشمانلىق بناسىن قويدولار، عوام خلقين واسطەسى ايلە اونلارا
فيرتاناalar ياراتدىلار. او فيرتاناalarin بىرىسىنده مولانانىن بىر بويا باشا
چاتميش اوغلۇن اۇلدوردولر و بو ماجرادان سونرا شمسى سورگون^۳
سالدىلار و مولوى شمس دەن آيرى دوشىندهن سونرا حسرت شعرلىرىن
دئمەگە باشلادى و بو دورە نىن شعرلىرى مولانانىن ان دىگرلى شعرلىرىندهن
سايىلىرى.

^۱ جوموشلارىن^۲ تبعيد

بیرینجى عاشيق كىمدىر؟

مگر «قىس» عشق يولوندا مجنون او لمادى؟ مگر «اصلى كرم» عشق تونقالىندا كول او لمادى؟ مگر «ترىستان» لا «ايزوٽ» عشقين توپراقىندا نىسگىل سارماشىقى بىتيرمه ديلر؟ مگر «سقراط» جنابلارى شوكران زهرى نىن بادهسىن عشقين جامىندا قالدىريپ عدالته ساغلىق وئرمەدى؟ مگر «زاندارك» آنا توپراقى نىن عشقىنده جايير-جاير جان ياندىريپ كوله دۇئىمەدى؟ مگر «مسيح» عشقين تىكانلى تاجين باشينا قويوب دار آغاچىندان چارميخا چكىلمەدى؟ بس ندن بو دوزگون عاشقىلرىن هئچ بىرسى بىرینجى عاشيق او لا بىلمەدىلر؟ بو بىرینجى عاشيق كىمدىر؟ هانسى ئىلدەن دير؟ هانسى دؤل^۱ دەن دير؟ او لمایا بو كىشى او دلار ديارىندان، «آذربايجان» توپراغىندان دير؟ او لمایا بو كىشىنин عشق آتاسى، دارىن باشىن او جالدان «حلّاج» دير؟ او لمایا بو كىشىنин عشق معلمى نىن، جنازه سى دلى آتلارىن قويروغونا باغلاتان، بغدادىن كوچە لرىنده سورونن «نعيمى» دير؟ او لمایا بو كىشى اينسانلارىن باشلارىندان ميناره دوزلەن «تيمور» ون، جانينا قورخو سالاندىر؟ او لمایا بو كىشى حلب شهرىنده الـ آياقىنinin قانىنى او زونه ياخان، درىسى سوپولان «نسىمى» دير؟

^۱ سوى، نزاد

نسیمی بیرینجى عاشيق:

«عن» و «شين» و «قاfe» دوشدو كؤنلوموز

سانكى كوه قafe دوشدو كؤنلوموز

يار پر الطafe دوشدو كؤنلوموز

سانمانىز كى لافه دوشدو كؤنلوموز

دونيانىن بيرينجى عاشيقى نين آدى ايله تانيش اولاندان سونرا اونون مكتبي، فلسفة سى، هابئله دونيا باخيملارىلا تانيش اولماق داهى آرتىق گركلى گورسنىر. او حروفىه نهضتى نين ان اردىلى شخصيتلىرىندن بىرىسى دىر. اونون آدى «على»، كنيه سى «عمادالدين»، تاخما آدى (تخلصى) «نسىمى» دىر. نسيمى اوّل «حسينى» تخلص ائدردى. او، «حلاج» جنابلارينا يير عاشيق كىمى ارادت بىلە دىيگدن، حروفىه نهضتىنه وارد اولاندان سونرا «نسىمى» تخلص ائتدى.

بو نهضتىن يولچولارى، حرف لره تقدس گؤزو ايله باخدىقلارينا گوره حروفى آدلانىردىلار، اونلارين ايناملارىنا گوره حرفلر، كلمملر، نسنه لردن (شئى لردن) قاباق يارانىيلار. آلاه «كُن» (اول) كلمه سىلە امر بويوروب: «سو» اول «سو» اولوب، هابئله امر بويوروب «يئر» اول «يئر» اولوب، بونا گوره استنباط ائدىرىدىلر كى «سو» و «يئر» وجودا گلمە دەن قاباق اونلارين

کلمه لری یارانیب دیر یوخسا یئر یا سو کلمه لری یارانماسايدی یئره یا سویا امر اتتمک اولمازدى.

بو اینام اینسانین منطقى دوشونجه لریندهن قاباق دوره لره قاییدیر، اونسون بیلیم آدی «کابالیستیک» دیر. بو بیلیم ان آزى فیثاغورث یاشایان زامانلارا قاییدیر.

«تورات» کیتابیندا حرفلره تقدس گۆزو ايله باخیلیب، يهودولار حرفلره اصالت قائل اولوردولار. اوندان سونرا «یوحنا» انجیلی نین بیرینچی بايندا يازیلیب: «اول کلمه ایدی، کلمه آللە یانیندايدی و کلمه «الله» ایدی». بوندان علاوه قرآن دا دا آزباچوخ بو معنانین ایزلری گۆرۈنۈ. آيدىن نومۇھ لریندن منجە^۱ «الف، لام، ميم» «طه، يس» حرفلرینه اشارە اتتمک اولار، بىر عددەنین ایناملارى نا گۆرە بو حرفلر آللە لا بىغمېرىن آراسىندا اولان رمزىلدىلر.

کابالیستیک دن آپریلان بیلیملەن «جفر» بیلیمی دیر کى بو بیلیمە ایناملارى اولانلار اذعا اندىيلر کى «جفر» گلچىكىن خىر وئرن بىر بیلیم دیر.

حروفىلىرىن بو مكتبه ایناملارى بو يولدان ميدانا گىريشىلرى، زامانىن دوشونجه سى نىن دينه باغلى اولدوغوندان آسىلىدىر.

^۱ منىم ئظرىمە

تیمورون قائلی حاکمیتی نین چیرکین گۆركمی، اوونون دین ملعبه لرینین
دالیندا گیزلمه سی، آلاھى راضى ائتمك بەهانه سی ايله باشلاردان میناره
دوزلتمه سی او زامانين سیاستجیل، دوشونجه لى انقلابى لرینى، دین
سیلاحیندان فایدالانماقا مجبور ائدهن بير بؤیوک عاملی ايدي.

حلاج جنابلارى دا بو اصلى دؤشۈرگۈن، اوڭۇن ھندوستان طرفلىينه سفر ائديب
او زامانين خلقى اعجاپا گىتىرەن دينه بااغلى يىلىملىرىنه مسلح اولموشدى،
حروفىه نەھضتىنى آغىر - يونگول ائدهنلر بو نەھضتى دؤشۈنجه باخىمېندان
خرافى بير نەھضت بىلەپ اما اونو سوسىال باخىمېندان اورتا عصرلىرين ان
يۇخارى نەھضتلىرىندن تانىيىلار، منجە بو فيكىر يابانجى (يىگانە) تحقيق
اندىنلرین شىبەھ لریندن آسىلىدىر كى تأسىفلە اىران محققلىرى ده^۱ آزباچوخ
اونلارين نظرلىرين دوز بىلەپ بو نەھضتىن خرافى اولدوغۇن تكرار ائديب لر.
نسىمى نىن فلسەھ لى دونيا باخىملارىن نظرە آلساق بو ادعالارين
بوشلوقلارى آيدىنلىقلا ائيات او لا جاقدىر.

نسىمى ياشايان زامان، قائلی خاچ ساواشلارىندان بىراو قىدر كىچىمە مىش
ايدى حاكمىلىرىن دین بەهانه سی ايله ساي سىز اسلام - مسيحيتە بااغلى اولان
اينسانلارين قانلارى تۈكۈلموش ايدى، اىران حاکمیتى نين آلاھا خاطر

^۱ تأسىفلە بىرىسى ده «احسان طبرى» جنابلارى دېلار.

قىلىنجىندان قان سوزوردو، اينسان، ساواشلاردان، قان تؤكمە لردهن يورو لموشدو، اينسان زامانلا بىرىليكده يىنى بىر فيكير، يىنى بىر مكتب، يىنى بىر چئورىلىش آختارىردى، او دلار ديارىندان «تعيمى» آدلاتان اوْلو بىر اينسان حروفى مكتبي نين بايراقى ايله قان ميدانينا آياق قويدو. بو مكتب اينسانين كؤھنه يارالارينا سرهم گتىرمىشدى، او نا حؤرمىت گۈزو ايله باخىردى، او نون قانى نين تؤكولمە سىنى باغىشلاتماز بىر گوناه سانىردى، او نا ازلى - ابدى گۈزىلە باخىردى، او نو عزىزلىدىرىرىدۇ، ستايشه لايق بىر آللە كىمى دىگرلىنىدىرىرىدۇ:

کعبه او زوندە دىر صنم، او زوندە دىر سجودومۇز
 تاكى گۈزە بى سجىدە يە نارە يانا حسودومۇز
 شمع رو خون حرارتى ياندىرىرىدۇ اى قىر بنى
 او ش بوجىتىن او لدو كىم گۈزىلە يو خدو دودومۇز
 جانىمىزى بوراخىمىشىق آتش عشقم دود تك
 تاكى صفا و ذوق ايله عشقىلە يانە عودومۇز
 زلف و قاشىلە كېرىيگىن مصحفىمىز دىر او خوروق
 اى دىلىمىزىدە جملە سن گفتومۇز و شنودومۇز

نعمیمی بو یشنى لىكىلرلە اۆز دوغوم يئرى «تبریز» شەھرىنده بىر عصىانلار قوبىاراندان سونرا بو توکنۇز سىس آيرى اولكە لىدە دە يايىلىپ، مصر، حلب، بغداد و باكى شەھىلریندە بؤيۈك قىامىلارا تبديل اولدو. ائلە بونا گۈرە دە نعيمى جنابلارى اۆز زامانى نىن قان اىچىن حاكىمى توسطى ايلە تو تولوب، اعداما مەحکوم اولاندان سونرا جنازە سىن آتلارين قوېرۇغونا باغلايىپ بغدادىن كۆچە لرىنده سورودولر.

نعمىمى جنابلارى سلطنت تخت لرىن بىر اوقدار لاخلاتمىشدى كى حاكىميتىن اورەگى اونون نفترىلە دولموشدو. بونا گۈرە اونون حؤرمىتلى حىات يولداشىن تىمۇرون اوغلۇ سويوندوروب، اۆز الى ايلە بىدىنинه شالاق ووردو. او اركىكلەر اون^۱ وئرن قادىندان سونرا اونون حؤرمىتلى قىزى «قرة العين» تبرىزىن سرخاب محلە سىيندن باش قالدىريپ ، قوچاق آتا- آناسى كىمى قانلى بىر دۇيوشىدە باشى اوجا بىر اولوملە زامانىن حاكىميتى نىن او زونە سىلينىز بىر توپورجىك ھايىخىرىدى^۲.

نعمىمى جنابلارى نىن اليىندن دوشموش قانلى بايراقى، اونون مكتىبىندهن درس آلمىش دونيانىن، بىرىنچى عاشيقى «نسىمى» جنابلارى، الله آليپ يولا دوشدو.

^۱ سىس^۲ توپوردو

نسیمی حروفیه مکتبی نین فلسفه سین، با خیملارین، انسانی جنبه لرین، انسانین آلاه کیمی سیتاییشه لایق اولدوغونو - دaha کسگین - دaha اوستون اوز شعرلریندە اوشكە دهن اوشكە يه ياييردى.

نسیمی اوز مکتبی نین متعالى دوشونجه لرین، انسانین «من»ین آچيقلاماڭلا اونا اوز منزلتىن آنلاديردى، او باغيريردى: «من» اصالىت دير. «من» وارلىغىن آغىرلۇق نكتەسى نین مرکزى دير، من حىيات دير، من كايناتىن رمزى دير، من ازلى، ابى دير، من الله دير، اونو گرهك، سیتایىش ائدهمسن.

من حَقَّهُ مَكَانٌ مَكَانٌ مِنْ مِنْ	من مولك جهان جهان منم من
من شَرْحٍ وَبِيَانٍ بَيَانٌ مِنْ مِنْ	من عرشىلە فرش و كاف و نونم
بِيل گل کى نشان، نشان منم من	من كون و مکان و كن و فکانم
اول گوهر کان، کان منم من	من صورت معنیدە حقىم حق
من حَقَهُ عَيَانٌ عَيَانٌ مِنْ مِنْ	من گوھرىم قدىم ازل دن
من نكتە دهان دهان منم من	من آيت مصحف و كتابم
من صحن جنان جنان منم من	من بحر محيط و هسم كرانم
اى حوض جنان جنان منم من	من جنت و آب كوتۇرم ھم
ھم غىب گمان گمان منم من	من سرم و توحيدم و ھم حق
حددوركى همان، همان منم من	انسان بشر سن اى نسيمى

نسیمی پارلاق دوشونجه با خیملاریلا توپراقا حؤرمت بسله بیردی، او گئیلرده بیر شئی دالیجا گزمه بیردی، اونون اینامینا گئره هرنه وارسا توپراقدان دیر او قوه لى تفکرى ايله گئیده کى لرى يئر ساحه سينه چكىب و يئرە اصالت گۆزو ايله باخىردى، او توپراقا عاشيق ايدى، او روحون يئردىن نباتا، نباتدان حيوانا، حيواندان انسانا، تکامل سيرينه اينانىرىدى، او انسانين روحونو آللادان آيرىلمىش و آللارها قايدان بىليردى.

نسیمی مادە نى آرادان گىتمە يىن بىليردى، انسانين ازلى -ابدى، اولدوغونا گئره اونو توپراقا قايدان دان سونرا بير آيرى فورما دا ياشاييان بىليردى، نسيمی تام وارلىق نشانە لرينه عاشيق اولدوغونا گئره هر شىئى ستايشه قايل بىليردى.

من بىلدلى آذربايجان ادبىياتىندا مسجدلە مىخانە يە برابر حددە حؤرمت قايل او لماق و ها بىلە فارس دىلىنин ادبىياتىندا «مسجد و مىخانە يكىست» مضمون لارىن داشى يان سۆزلر حروفىلىرىن دوشونجه فلسفة لرىتدەن آلينىب دير. يوخارى دا اىشارە ائله دىكىمىزە گئره دينى بھانه ائدن حاكىملەر اقصى مسجىدىن بھانه ائدىب هر بىرىسى اۋز مقدساتىن مقابىل طرفين مقدساتىندا ان اوستۇن بىلىپ بىلە ليكلە بىر بىرىسى نىن قانلارىن تۈكۈر دولىر، حروفىلىر بو ئالىملىرىن اللرىندىن دين بھانه سين آماقا خاطىر باغيزىرىدىلار: «كلىسا»

اورادا مسیحیت ایناملارینا گۆرە شراب ایچمک مجازدیر، مسجد اسلام ایناملارینا گۆرە اوردا مئى ایچمک قدغن دىر هر ایکىسى ده بىر قىدر حۆرمىتلى دىلر، كلىسا، انجيل، زنار، شراب همان قىدر مقدس دىلر كى مسجد، منبر، ناماز مقدس دىر. و بىلە لىكىلە بو گۆزەل دئىيىملەر ادبيات دا جان توتوب و منجه دونيانىن ان گۆزەل عرفانى هومنىستى شعرلىرى يارانىيدىر. آذربايجان دىلينىدە، نسيمى، فضولى، نباتى لار، هابىلە فارس دىلينىدە، هاتف اصفهانى معروف ترجىع بندى ايلە:

کە يكى است و هيچ نىست جزا
و حده لا الله الا هو
و اونا تاي شاعرلار، آيرى قالارقى اثرلر ياراتدىلار.

بىرينجى عاشقين نهضت فلسفةسى:

حروفى نهضتى نىن فلسفة سى عرفانا باغلى باشقاناهىبتلىرىكىمى، كۆكىدە همان پانتهابىسم (وارلىق بىرلىگى، وحدت وجود) دور آما بىر فرق ايلە اوزون اوز تايىلارى اولان فلسفة لىردن آيرىپ اوستۇن لشدىرىيدى. عرفان پانتهابىسىم بىر اينام صاحبى دىر كى انسانىن روحۇ آلاھىن روحوندان آيرىللىپ دىر، انسان قادر دىر اوز روحونو تميز لىدىرىپ آلاھا چاتماق

قابلیتی نی قازانسین، آما بو ایش تکجه خاص انسانلارا عايد اولا بیلر،
 حروفیلر زامانین ایستك لرینه گؤره حاكمیتین مفتی لریله قارشى قارشىا
 دوروب و بیرینجى يول شهامتلە اعلام ائتدىلر:
 انسان آللە كىمى ازلى - ابدى دير بلکە ده آللەھين اۋزودور.
 بونا گۈرە حروفىه نىن فلسە سى پانتەايىسم ده بىر عطف نقطە سى ياراتدى و
 اۋزونە عرفان پانتەايىسمى نىن زىروھ سىنده يئر وئردى.

نسىمى نىن شعرە باغلى مهارتلىرى:

آذربايچان ادبىياتين تانىيانلار دئىيرلر نسىمى آذربايچان شعرىنinin آتاسى دير
 ها بىلە نسىمى دونيادا بىرینجى شاعيردیر كى اوچ دىلدە، يعنى "عربجه،
 فارسجا و آذربايچانجا" شعردىوانى يازىيدىر. او بىر دىگرلى شاعيردیر كى
 ازىزى دىن بىر حاكمى مىح ائلمە يىيدىر.

ابراهيم خان آدىلى بىر حاکىم نسىمى نى اۆز مجلسىنە دعوت ائتدىكىدە، اوно بىر
 گوجلو شاعير گۈرۈپ شاعيردەن بىر تعرىف شعرى اىستەدى، نسىمى مىح
 يېرىندە آىرى مضمۇنلاردا شعر اوخودو و حاکىم اوно دربارىن شاعيرى ائتمك

ايسته‌دى نسيمى مدح دئمه‌بى مذمم بىلېپ و او گوندن دريار آداملارىنىن
گۆزلىينه گۈرۈشىمدى.

نسىمى رياضى، طبىعى، منطق، اولدوز تانىتىمى و فلسفة بىلىملىرىننە استاد
ايدى. نسيمى آنا ديلىنندە متعالى مضمۇنلارگىيرمك لە آذربايچان ديلىن،
عربى دىلى كىمى مقدس بىر دىلە چئويردى، نسيمى بىرىنجى يول فلسفة لى
مضمونلارى سادە جە آذربايچان ديلىنندە شعرە چىكدى.

نسىمى نىن شعرلىرى بعضاً اينانىلماز قەدەرى آخىيجى دىر:

شىرىن دوداقى دوزلو	اي شمس و قمر اوزلو
دیدارىنە مُشتاقىم	اي شهد و شكر سۆزلو

نسىمى موسيقى لحن لرىن فلسفة باخيمىلا گۈرۈب اونلارى آللە دان
بىلدى. نسيمى عود چالاردى و تمام موسيقى موغاماتىن اوپىرنىشىدى، او
شعرلىيندە «عشاق، نوروز، حسینى، سە گاه، عراق» و چوخلۇ موسيقى
موغاماتىندا اشارە اندىب دىر.

جعفر اکرم جنابلارى نسيمى نىن شعرلىين اوچ دورە يە بۈلوب دور:
بىرىنجى دورە، جاوانلىق دورە سىنinin شعرلىرى كى تمام صمىمى، لىريك و
دینە باغلى اينام شعرلىرى دىرسكى تعىمى جنابلارىلا تانىش اولان زامانا
قايدىر.

ایکینجى دوره، نعیمی ايله تانىش اولدوغو دوره يە قايدىر كى بو دوره نين شعرلى فلسفى بىر صورتىدە حروفىلىرىن عقىدە مضمونلارىنى بو شعرلەل يازىب و يايىرىدى و شاعر بو دورەدە «نه دن» لرلە ال به ياخا ايدى:

فلكىن اصلى نه دەن دىر ملکىن اصلى نه دەن
آدىنин صورتىنە بونجا طلبكار نه دىر ؟.....
بىر گون او لار دئىھەر سەن جېھە و دستار نه دىر ؟

بو سورقولار شاعيرىن فيكىرى حياتىن داها آرتىق چئورىرىدى ، اوندان بىر بئيوك اونودولماز «ھومانىزم» شاعىرى ياردىرىدى. او اىنسانى دين مقدساتى كىمى مقدس گۈروردو.

اوچونجو دوره، نعيمى جنابلارى نين اعدام اولان ايلىندن ۱۴۹۴ - جو ميلادى ايلدن سونرا ياشامىل اولور، بو دوره دە او ليريك شاعىرى ، او فلسفە دئىن شاعىر، گرچك^۱ دالىسيجا اولان شاعىر، عصيانچى بىر شاعر اولموشدو.

نسىمى ايكى دىللى ملمع^۲ لرى ، فارسجا- آذرپايجانجا و ها بئله عربجه- آذرپايجانجا يازىبىدىر. نسىمى «اليف لام» و ها بئله «معكوس آلفابت»

^۱ حقىقت

^۲ بىر وجه شعردىر كى اونون بىر مصرعى مىلا توركجه و اىكينجى مصرعى فارسجا اولور

آدلانان شعرلر يازىب كى هر بىت شعرىن اوڭىلىق حرفىندىن باشلانىب
آخىرا قىدەر داوم ائدىر.

معكوس آلفابىت ده آخىر دان باشلانىب اوڭىلىق قىدەر ادامە تاپار. بو جورە شعرلر
سونرا آذربايجان صنعتچىلىرى توستۇ ايلە ايشلە نىب ، ساييات نووا ، عاشقى
علسىگەر شعرلىرىنده آيدىنلىقجا بو جورە شعرلرە اشارە اولونسوب. نسيمى
شعرلىرىنده «او نە دىير» سورقوسو ايلە باشلانان شعرلر وار كى نسيمى نىن
خالق فيكىرلىرى نە عايد اولان موضوعلاردىر. او بو سورقولارى شعرلىرىنده
كىتىرىپ ، اونلارا جاواب وئرمك لە خلقە ، فلسفة ، سىاست و ھابئلە
اجتماعى درسلر اۋىردىرىدى.

نسىمى؛ آزادلىق اسطورەسى

مندە سىغار اىكى جهان من بو جهانە سىغمازام

گوھر لا مکان منم ، كون و مکانە سىغمازام

عرشىلە فرش و كاف و نون، مندە بولوندى جملە چون

كس سؤزونى اوزاتما كى شرح و بيانە سىغمازام

کون و مکاندور آيتىم ذاته گئدر بدايتىم

سن بو نيشانه بيل منى، بيل کى نيشانه سيغمازام

كيمسه گمان و ظنَّ ايله اولمادى حقله بيرلشن

حقَّى بيلن بيلير کى من ظنَّ و گمانه سيغمازام

صورته باخ و معنى نى صورت ايچيندە تانى كيم

جسمىلە جان منم ولى جسمىلە جانه سيغمازام

هم صدفم هم اينجي يم، حشر و صرات و سينجي يم

بونجا قماش و رختيلە ، من بو دوكانه سيغمازام

جانيلە هم جهان منم ، دھريله هم زامان منم

گئر بولطيفه نى کى من دھر و زمانه سيغمازام

گرجە محيط اعظم «آدم» آديمدى ، آدم

واريلە «كن» «فكان» منم من بو مکانه سيغمازام

انجم ايله فلك منم ، وحى اولان ملك منم

چك ديلينى و ابصم أول من بو لسانه سيغمازام

ذرە منم ، گونش منم ، چارلە پنج و شش منم

صورتى گئر بيان ائله ، من بو بيانه سيغمازام

ذات ایله هم صفات ایله ، قدریله هم براتیله
 گول شکرم نباتیله ، بسته دهانه سیغمازام
 شهد منم ، شکر منم ، شمس منم ، قمر منم
 روح و روان باغیشلارام روح و روانه سیغمازام
 ناره یانان شجر منم ، چرخه چیخان حجر منم
 گئور بو او دون زیانه سین ، من بو زیانه سیغمازام
 گرچه بو گون نسیمی یم ، هاشمی یم ، قریشی یم
 مندن اولودور آیتیم ، آیته شانه سیغمازام

نسیمینین اعدام ماجراسی اوندولماز بیر آزادلیق اسطوره سی دیر ، نسیمی
 حلب شهرینده سورگون^۱ دولانیردی انشیتدی کی بیر جوان کفر شعری
 او خوماق اتهامی ایله اعدام اولا جاقدیر . او شعر نسیمینین شعری ایدی ،
 نسیمی او جوانی اعدام دان قور تار ماق او چون شهامتیله اعدام صحنه سینده
 حاضر اولدی و :

دریای محیط جوشان گلدی ، کونیله مکان خروشا گلدی ، نسیمی شهامتله
 اعلام ائتدی بو شعر نسیمینین شعری دیر و من نسیمی ام .

^۱ قاچاق

نسىمىنى حاكىميت گۈزىلرده آختارىرىدى اوئۇ بۇ سادە لېكىدە يېرده تاپىپ و زىندانى ائتىدى، بىر مدت دن سونرا بىر خالا خاطرلىن قالماسىن محاكمە دەن سونرا اوئۇن اعدام حكمى وئرىلدى. او سادە جە بىر انسان دېگىلدى و اوئۇن اعدامى دا سادە جە اولا بىلەزمىدى: اوئۇن دىرىي دىرىي سوپۇلماقىنا حكم وئرىلەمىشىدى، "شەباب الدىن بن هلال" بۇ حكمى آىرى قاضى لەين مخالفتى نە باخما ياراق اوز عىنادى ايلا وئرىمېشىدى، جىلاد اوچا بولىلو آزادلىق اسطوره سىنى سوپۇندوروب اعدام دىرىه گىنە كندىرىلدى، بىرىنچى عاشيقى سوپۇماقا باشلادىلار، عاشيقىن درىسین سوپۇدو قجا ال آياقىندا كسىرىدىلر. دونيائىن بىرىنچى عاشيقى اللرى نىن قانى ايلە اوزونو قىزاردىرىدى و بىلە لېكلە نسىمى بىر آزادلىق ھىكلىنە تبديل اولدو.

يونىسکو (دونيائىن مىلتلر فرهنگى سازمانى) نسىمەنин يؤكىسک فيكىرلىرى، آزادلىقا دايىر آپاردىقى موباريزەلر، ياراتدىقى يؤكىسک شعرلر، حاق يولۇندا اوز فيكىرلىرى اوزرىنده ناحاق جا سينا اولدورولمه حۆرمىتى نە، ها بىلە بىشىتىھ عايىد اولان آزادلىقا خاطر اعداما محكوم اولدو غونا گۆزە و ها بىلە بىشىتىھ عايىد اولان ھەدلەرى اوچون، ال اياقى كسىلىپ، و سوپۇلماقىنا خاطر ۱۹۷۲-جى ايلى «نسىمى» ايلى آدلاندىرىپ و يونىسکو سازمانى نىن

عضو لری طرفیندهن اللی جلد کتاب او آزادلیق اسطوره سی نین حؤرمته مه
سینه خاطیر یاییلدی.

«سون»



ISBN: 964-06-8706-5